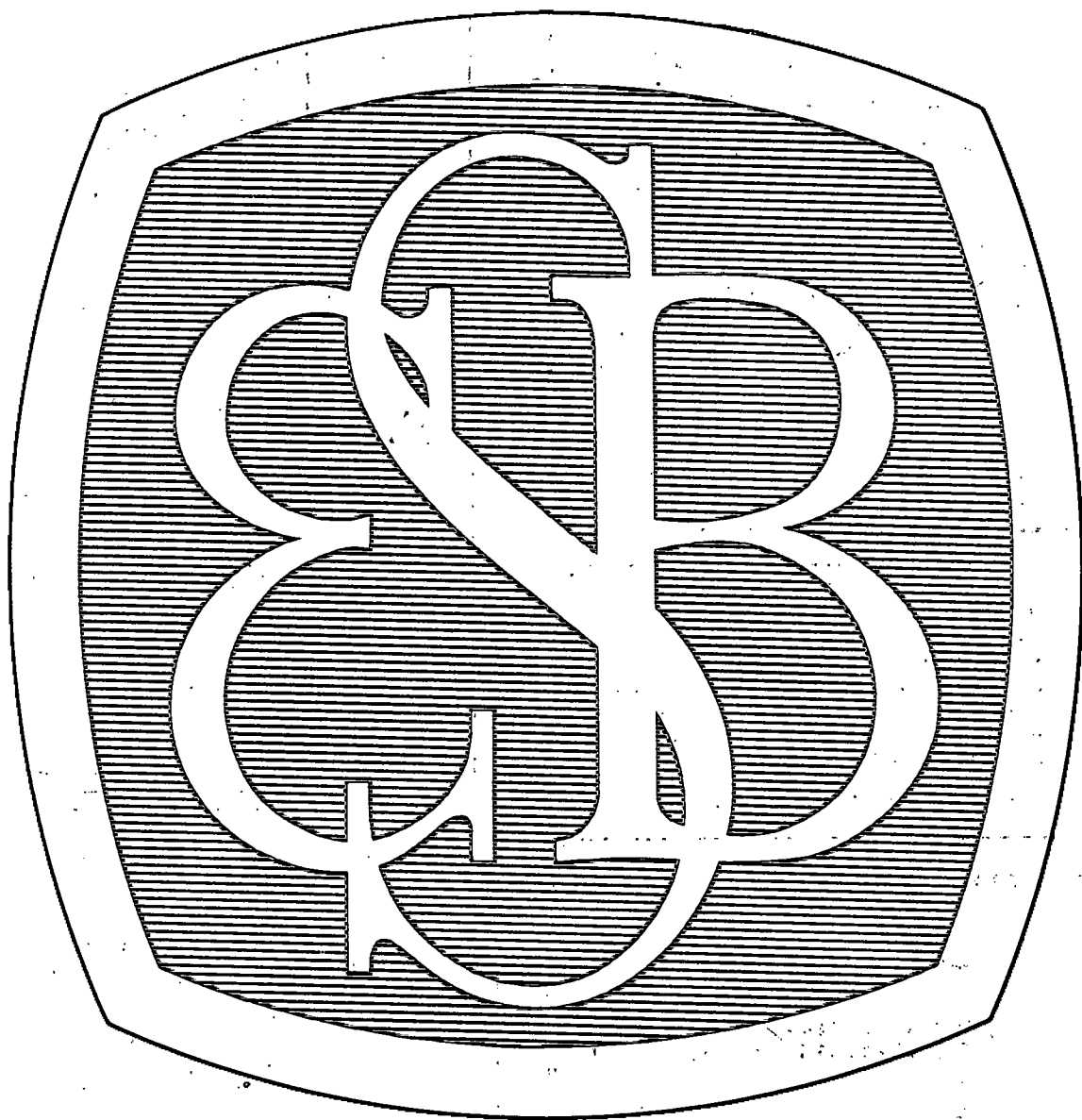


Tar



# Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 18 DECEMBER 1963 - No. 2419



COLLECTIEVE  
PENSIOEN-VERZEKERING

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

*M A B* n.v.  
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1  
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.  
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigen  
van Eigenaren (Appartementenwet)

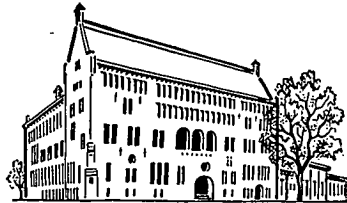
*B*emiddeling bij aan- en verkoop  
van appartementen (horizontale  
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ TAXATIES bij aan- en verkoop,  
voor successieaangiften, enz.

★ HYPOTHEKEN

GRATIS op aanvraag beschikbaar:  
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin  
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig  
omschreven worden opgenomen.

Adviezen  
bij de keuze  
van beleggingen  
en het sluiten  
van alle  
verzekeringen



R. MEES & ZONEN

BANKIERS EN ASSURANTIEMAKELAARS  
ROTTERDAM

AMSTERDAM / 's-GRAVENHAGE / DELFT  
SCHIEDAM / VLAARDINGEN / ALBLASSERDAM



ECONOMISCH-  
STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de  
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.  
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)  
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-  
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-  
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening  
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-  
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de  
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 34, overige landen  
f. 36,50 per jaar (België en Luxemburg B.fr. 480).  
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts  
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties  
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij  
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)  
6 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-  
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”  
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt  
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van  
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. W. Lambers; J. Tinbergen.  
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.  
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens  
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

# Democratisering van het onderwijs

„In de Westerse landen, en in het bijzonder in Nederland, is het met de democratisering van het onderwijs nog slecht gesteld. De onderste 50 pCt. van de inkomens-trekkers levert slechts enkele procenten der deelnemers aan het wetenschappelijke onderwijs. Het is niet aannemelijk, en het wordt ook niet door de bestaande aanwijzingen bevestigd, dat de capaciteit tot het volgen van wetenschappelijk onderwijs ten naastenbij met deze spreiding overeenkomt”.

Deze regels van Prof. Hartog<sup>1)</sup> wijzen er niet op dat door het rijksstudietoelagenstelsel<sup>2)</sup> reeds een redelijke democratisering van het onderwijs zou zijn bereikt. Iets meer gedetailleerde cijfers verstrekt een C.B.S.-studie<sup>3)</sup>, waaruit blijkt dat bij het w.o. 49 pCt. der studenten afkomstig is uit een hoger milieu, 43 pCt. uit een middelbaar en slechts 8 pCt. (1947: ca. 7; 1936: ca. 5) uit een lager milieu (lager administratief personeel en arbeiders). Tegenover deze cijfers is er een schatting voor 1960 van de milieubevolking met percentages van 7, 38 en 55 voor resp. de hogere, middelbare en lagere milieus.

„Dit betekent (aldus Prof. Hartog) enerzijds dat er veel bekwaamheid verspild wordt doordat vele mensen niet het plafond van hun ontwikkelingsmogelijkheden bereiken, en anderzijds dat allerlei soorten hoog gekwalificeerde productieve prestaties schaarser zijn dan nodig is, zodat de inkomensverdeling een relatief grote ongelijkheid te zien geeft”. Prof. Hartog bepleit een democratisering die veel verder gaat dan het huidige beurzenstelsel. Naast een (vrijwel) geheel kosteloos onderwijs, maken leermiddelen, reizen en verblijf beurzen nodig, „die aan ieder die het naar alle waarschijnlijkheid waard is, ter beschikking moeten staan. Zo ver is het nog niet, al gaat het in ons land een eind in de goede richting”. Ook moet er een systeem van loondervergoeding komen — het ontbreken hiervan ziet Prof. Hartog als de vermoedelijke oorzaak dat de arbeidersgezinnen nog zo weinig studenten opleveren. Voorts wijst hij erop dat e.e.a. ook meer financiële steun op het niveau van het v.h.m.o. vereist. (Het C.B.S. berekende in „De toelating tot het v.h.m.o., 1960” dat het lager milieu slechts ca. 7 pCt. van de leerlingen leverde. Sommigen menen dat een sociale „drempelvrees” hierbij van essentieel belang is).

Leidt dit er niet toe dat de minst begaafden tot de onderliggende groep worden veroordeeld? <sup>4)</sup> Prof. Hartog repliceert dat dergelijke groepen, ten gevolge van geboorte, c.q. onvoldoende geldbezit, ook voorkomen in een samenleving zonder gelijke onderwijskansen: een samenleving zonder gelijke start, laat staan met een gelijke finish. Bovendien versterkt een meritocratische maatschappij de positie der zwakstbegaafden doordat hun aanbod

relatief afneemt en hun beloning dus relatief stijgt.

Prof. Hartog beseft dat zijn conceptie veel geld zal kosten. Daarbij komt nog dat hij eveneens een aanzienlijke vermindering van de belastingprogressie bepleit <sup>5)</sup>. Zijn beide concepties te realiseren? Zonder een nadere kwantitatieve studie is daarop geen definitief antwoord te geven, aldus Prof. Hartog. Hij beperkt zich tot een „kwalitatieve” verwijzing naar ruimtescheppende elementen in zijn systeem van collectieve voorzieningen en belastingen. Hiertoe behoren een consequente doorvoering van het bijdragenstelsel (betaling voor genoten prestaties); afschaffing van subsidies op de woningbouw en aan de boeren; en hogere indirecte belastingen. Overigens is er nog het produktiviteitsverhogend effect van meer onderwijs waardoor het ten dele zich zelf betaalt.

Dit resumé van Prof. Hartogs financieringswegen (er zijn andere denkbaar) roept vermoedelijk meer vragen op dan dat van zijn onderwijspleidooi. In dit bestek is evenwel geen adequater weergave of een beoordeling mogelijk. Dit geldt ook voor Prof. Hartogs conceptie van de Paretiaanse welvaartseconomie, die hij in zijn boek op verschillende vraagstukken toespitst. Economisten dienen daarvan kennis te nemen, hier wordt slechts beoogd een breder publiek een indruk te geven van een bijdrage tot de discussie over een actueel vraagstuk.

Tot slot nog iets over de belangrijke samenhang tussen verdelings- en onderwijspolitiek bij Prof. Hartog. Hij acht het aangrijpen van oorzaken van ongelijke inkomens „allicht” beter dan symptoombestrijding (zoals belastingprogressie). Het corrigeren van inspanningsinkomens door de overheid zou strijdig zijn met de wens van de subjecten zelf. „Gemakkelijk te verdedigen” is correctie van niet-inspanningsinkomens. Hervreiding van de niet op inspanning berustende inkomensverwervende eigenschappen is mogelijk door successierechten, monopoliepolitiek doch vooral door democratisering van het onderwijs, waarbij welvaartsmaximering en inkomensnivellering elkaars bondgenoten zijn.

M. H.

<sup>1)</sup> In „Toegepaste welvaartseconomie”, blz. 203. Uitg. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1963, 216 blz., f. 22. <sup>2)</sup> Zie „E.-S.B.” van 11 december jl., blz. 1151. <sup>3)</sup> „De sociale en regionale herkomst der studenten bij het hoger onderwijs, 1958/1959”. <sup>4)</sup> Zie de kritiek van M. Young in „The rise of meritocracy”. Een anti-meritocratisch standpunt is dat bij de selectie de I.Q. niet meer moet gelden dan karakter, milieu en beschaving. Dus geen hoger onderwijs voor „timmermanskinderen”? Zo'n emancipatieblokkering tegen „culturele barbaren” lijkt weinig doelmatig. <sup>5)</sup> Hier knippen de oogjes van de etikettenplakkertjes. Is Prof. H. nu niet of wel „progressief”? Beide labels voor één persoon is bij deze lieden bepaaldelijk ongebruikelijk.

## INHOUD

	Blz.		Blz.
Democratisering van het onderwijs.....	1175	Ingezonden stuk:	
Rechtvaardige beloningen (II), door Drs. M. J. de Visser .....	1176	Invloed van de revaluatie van 1961 op invoer- en uitvoerprijzen, door F. J. Clavaux met een naschrift van H. O. C. R. Ruding.....	1191
Over het voorspellen van investeringen op korte termijn, door Drs. D. van der Werf.....	1179	Boekbesprekingen:	
Woningssubsidie naar behoefte, door C. P. A. Bakker .....	1185	Gerald M. Meier: International Trade and Development, bespr. door Prof. Dr. J. Wemelsfelder .....	1192
Welvaartsstijging?, door Drs. C. P. d'Haans.....	1187	Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, bespr. door Mr. F. J. Brevet .....	1193
Levensverzekering in het eerste halfjaar 1963, door J. B. Booij.....	1188	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	1193
De Nederlandse veredeling en de „marathon”	1190		

Met dit nummer is de 48e jaargang afgesloten.

# Rechtvaardige beloningen

## (II)

In ons vorig artikel <sup>1)</sup> bespraken wij vijf van de meest voorkomende simplificaties, waarvan taakwaarderingssystemen zich bedienen. Thans zullen wij het systeem van Dr. Elliott Jacques, waarvoor Drs. R. Nieuwenhuis blijkens zijn artikel in „E.-S.B.” van 3 juli 1963 zo'n bewondering heeft, toetsen aan deze vijf simplificaties.

### 1. De relatieve billijkheid.

Ofschoon het door het enthousiasme van Nieuwenhuis op het eerste gezicht lijkt alsof het systeem Jacques universeel toepasbaar is, blijkt dat de Engelse beloningstabel (de vertaling van „verantwoordelijkheid” in „geld”), door Jacques opgesteld, niet ongewijzigd in Nederland kan worden toegepast. Volgens Nieuwenhuis is het „onwaarschijnlijk dat de progressie in beide landen dezelfde zal zijn”. Dat lijkt mij ook. Er zijn verschillen tussen de Engelse en Nederlandse arbeidsmarkt. Dientengevolge bestaat er ook verschil tussen Engelse en Nederlandse rechtvaardigheid. Maar ook „nationale rechtvaardigheid” valt niet te vermaden, is zelfs een stap vooruit vergeleken met de povere interne „bedrijfsrechtvaardigheid”, waarop de meeste andere systemen mikken.

### 2. Scheiding functie-functionaris.

Ook Jacques baseert zich op deze scheiding. Zijn uitgangspunt is de functie, die hij splitst in een „voorgescreven” gedeelte en een „vrij” gedeelte. Voor hogere functies wordt het vrije gedeelte echter niet in de eerste plaats bepaald door de aard van de functie, maar juist door de capaciteiten en karaktereigenschappen van de betrokken functionaris, van zijn chefs, van zijn ondergeschikten en van de collega's waarmee hij moet samenwerken.

### 3. Functie-ontbinding in factoren.

Aan deze simplificatie maakt Jacques zich niet schuldig, omdat hij van een andere simplificatie uitgaat. De waarde van een functie is volgens hem te vatten met het begrip „verantwoordelijkheid”, die hij gelijk stelt aan de mate waarin een functionaris wordt vrijgelaten. Hij meet dit laatste door de tijdsduur vast te stellen van de „regelmatig weerkerende langst mogelijke periode die verloopt tussen het nemen van de verantwoordelijke actie en het moment waarop de resultaten van de actie kenbaar worden” of door de tijdsduur vast te stellen van de „langste periode waarover het mogelijk is dat beslissingsfouten verborgen blijven”. Zulks kan volgens Nieuwenhuis „op een eenvoudige wijze voor iedere functie worden vastgesteld”.

Dit laatste betwijfel ik:

a. Het lijkt mij integendeel zeer moeilijk voor een functionaris, die bijv. zeven jaar bij het bedrijf werkt objectief vast te stellen dat zijn „regelmatig weerkerende langst mogelijke periode enz.” bijv. vier jaar is. Men kan mij tegenwerpen dat Jacques niet de functionaris maar de functie als uitgangspunt neemt. Des te erger. Het vaststellen dat de „time span” van een functie bijv. twee jaar is, zonder daarbij houvast te hebben aan de capaciteiten

en de hobbies van de betrokken functionaris, lijkt mij nog moeilijker.

b. Nieuwenhuis constateert terecht dat er functies zijn „met schijnbaar veel vrijheid, welke echter in de praktijk sterk beperkt blijkt te zijn door velerlei onuitgesproken regels, die moeizaam door de functionaris stuk voor stuk moeten worden uitgevonden”. Niet alleen voor de functionaris zelf, maar ook voor de „time span”-meter lijkt mij dit niet „op eenvoudige wijze” op te lossen. Er zijn soms formele schriftelijke regels waaraan niemand zich houdt, onuitgesproken regels waaraan men zich nu en dan houdt enz. De opvattingen zijn vaak verdeeld. Ook hier ligt de weg voor subjectiviteit wijd open.

c. Ook het vaststellen van de tijdsduur van de „langste periode waarover het mogelijk is dat beslissingsfouten verborgen blijven” lijkt mij voor hogere functies een zeer subjectieve aangelegenheid. Men bedenke wel, ook het uitstellen, dus het niet nemen van een beslissing, houdt een beslissing in, namelijk het continueren van een bepaalde situatie. Heeft het hoofd van de administratie een beslissingsfout gemaakt, doordat hij niet heeft overwogen bijv. een computer aan te schaffen? Hoelang is die fout verborgen gebleven? Zelfs over de vraag wie een beslissing genomen heeft, kunnen de meningen verschillen. Dat is vaak in feite niet de man die de paraaf op de nota, de handtekening onder de brief of onder het contract zet. Men moet het hele beslissingsproces analyseren en daarbij rijzen vragen waarop geen objectieve antwoorden mogelijk zijn. Hetzelfde geldt voor het „controleproces”. Wanneer heeft een chef zijn ondergeschikte gecontroleerd? Wat is controle precies?

Jacques werkt uitsluitend met het criterium „verantwoordelijkheid” en sluit andere criteria zoals „kennis en ervaring” uit. Hij meent dit te kunnen doen omdat hij het slachtoffer is van een organisatieconceptie, die uit de vorige eeuw stamt en ook in Nederland nog veel aanhangers heeft. Ik bedoel de conceptie die ervan uitgaat dat de president-directeur voor alle activiteiten verantwoordelijk is en alles weet; een deel delegeert aan directeuren die voor dat deel verantwoordelijk zijn en daarvan ook alles weten, die op hun beurt weer delegeren enz. Dit is een juridisch uitstekende conceptie, die de aansprakelijkheid regelt, maar die voor zover het de hogere functies betreft weinig met de organisatorische werkelijkheid gemeen heeft.

Volgens Nieuwenhuis gaat het bij de waardering van een functie om „hoeveel de functionaris zijn chef van de schouders kan nemen”. Welnu, er worden dagelijks in Nederland functionarissen aangetrokken die niets van de schouders van hun chef overnemen, omdat die chef op dat speciale terrein nog nooit iets gedragen heeft. Zij leggen slechts nieuwe lasten op zijn schouders, want de chef moet nu met de nieuwe mogelijkheden, de nieuwe gevaren, de nieuwe feiten enz. die zij voor hem ontdekken, rekening houden bij de beslissingen die hij neemt. Of beter gezegd, de beslissingen die zij gezamenlijk nemen op grond van hun gezamenlijke kennis. Deze functionarissen worden aangehouden juist om hun specialistische kennis. Die kennis is in hoge mate bepalend voor de waarde van hun functie en niet hun „time-span”, die overigens, omdat hun chef hen

<sup>1)</sup> Zie „E.-S.B.” van 11 december 1963.

op het specialistische terrein soms nauwelijks kan controleren, oneindig groot kan zijn.

#### 4. Kennis = kennis.

Ook aan deze simplificatie maakt Jacques zich schuldig. Hij meent: „vrije tijd” = „vrije tijd”. Hij stelt een uur „vrije tijd” van de verkoopleider, waarin deze duizend ondergeschikten in actie kan brengen en de helft van het totale ondernemingsbudget kan verknoeien, gelijk aan een uur „vrije tijd” van de portier. Hij vergelijkt twee ongelijksoortige grootheden.

#### 5. 60 gram kennis plus 40 gram creativiteit = 100 gram waarde.

Aan deze simplificatie behoeft Jacques zich dankzij zijn andere simplificaties niet schuldig te maken. Het systeem Buningh<sup>2)</sup> is in dit verband wellicht illustratiever dan het systeem Jacques, omdat Buningh zich behalve aan de eerste vier simplificaties ook zeer helder aan de vijfde simplificatie schuldig maakt.

Buningh toetst een functie aan niet minder dan zeventien criteria. Hij heeft onlangs dit aantal nog uitgebreid, omdat in zijn systeem „ter zake van het door Elliott Jacques gehanteerde criterium waarschijnlijk zelfs een lacune bestond. Aanvulling van het systeem met dit criterium heeft inmiddels plaatsgevonden en blijkt in de praktijk zeker tot moedgevende resultaten te leiden”<sup>3)</sup>. Via het toekennen van gewichten aan de diverse criteria en het optellen van punten, komt Buningh ten slotte tot een oplossing, die ook hemzelf slechts gedeeltelijk bevreemdt. Hij erkent min of meer de subjectiviteit van zijn systeem (hij spreekt van „relatieve objectiviteit”) en is van mening dat „geen enkel systeem op dit gebied waterdicht is”. Met dit laatste ben ik het volkomen eens. De statische taakwaarderingsystemen moeten voortdurend worden aangepast aan de dynamische arbeidsmarkt. Dit is tevens de verklaring van het door Nieuwenhuis gesignaleerde verschijnsel van de veelvuldige

wijzigingen in de „rating” en de vele „verfijningen” die vaak aan de systemen moeten worden aangebracht.

Ofschoon Buningh de betrekkelijkheid van zijn systeem inziet, waardoor hij zich gunstig onderscheidt van vele andere ontwerpers van taakwaarderingsystemen, meent hij toch dat een taakwaarderingsysteem noodzakelijk is. „Elk systeem, hoe gebrekkig ook, is beter dan geen systeem”, meent hij. Misschien heeft hij gelijk. Wanneer men met behulp van een dergelijk systeem de arbeidsvrede in een bedrijf kan bevoederen, is dit een niet te versmaden resultaat, ook al is die vrede ongefundeerd. Taakwaarderingsystemen kunnen een bedrijf echter ook schade berokkenen, vooral door de verwarring, het onbehagen en de eindeloze, onvruchtbare discussies die zij veroorzaken, telkens wanneer de „natuur” (de arbeidsmarkt) weer sterker is gebleken dan de „leer” (het systeem). Bovendien gelooft op den duur niemand er meer in en weigert men zelfs de schijn nog op te houden.

#### De sociaal-economische benadering.

In tegenstelling tot Nieuwenhuis, die van mening is dat „gebruikmakend van het door Jacques ontwikkelde begrippenapparaat voor werk/beloningsanalyses een aanzienlijke verheldering kan worden bereikt in de sociaal-economische benaderingswijze van bovengenoemde vraagstukken”, meen ik, dat de bedrijfswetenschappen een aanzienlijke verheldering deelachtig kunnen worden door de sociaal-economische benaderingswijze als voorbeeld te nemen. Het probleem van de „rechtvaardige beloning” is bij gebrek aan objectieve criteria onoplosbaar, evenals de „redelijke” verdeling van het nationaal inkomen tussen de productiefactoren arbeid en kapitaal, evenals de „rechtvaardige prijs”, de „billijke huur” en tal van andere problemen; waarbij men in laatste instantie moet terugvallen op subjectieve waarde-oordelen. De sociale economie heeft voor dit soort problemen geen oplossing, zij laat dit terecht over aan politici. Het is juist de taak van de politici subjectieve waarde-oordelen te formuleren en te hanteren.

Politici „weten” wanneer arbeiders achtergesteld worden, wanneer vrijgezellen „uitgebuit” worden, wanneer de huis-eigenaren de „stiefkinderen van de regering” zijn, en de

<sup>2)</sup> Dr. C. A. Buningh: „Hoe personeelsverloop te beperken?” in „E.-S.B.” van 16 augustus 1961.

<sup>3)</sup> Dr. C. A. Buningh: „Maatstaven voor personeelsbeloningen” in „E.-S.B.” van 18 september 1963.

(I. M.)

## 'U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel Vereenigd Bezit van 1894 verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissaires kunnen U inlichten.

### N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

*De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico*

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM



## ondernemingen

commissarissen van de N.V.'s „onredelijk hoge” tantièmes ontvangen. Wanneer dit soort problemen met behulp van wat cijferwerk en logische redenering opgelost kon worden, zouden er geen politici nodig zijn, maar kon men met wetenschappelijke ambtenaren volstaan. Dat wil niet zeggen, dat politici zich ook niet veelvuldig van schijnobjectiviteit bedienen, wanneer zij hun subjectieve waardeoordelen aan de man trachten te brengen. Vrijwel dagelijks kan men bewijsvoeringen lezen in de trant van: „In 1939 was het loonindexcijfer van de ongeschoolde arbeider 100, thans is dit 200. Voor de werknemers in het X-bedrijf zijn deze cijfers resp. 100 en 150. Het is duidelijk, mijnheer de voorzitter, dat hier sprake is van een volkomen ongerechtvaardigde achterstand van een groep werkers die voor de nationale economie en het welzijn van ons volk van onschatbare betekenis is”, etc. etc.

Het is nuttig na te gaan hoe bijv. de nationale overheid dit soort waarderingsvraagstukken benadert. Het eerste wat opvalt is, dat de regering rekening houdt met de politieke mogelijkheden. Er zijn politieke partijen, kranten, vakverenigingen, werkgeversverenigingen en vele andere factoren, die de bewegingsvrijheid van de regering beperken. Voorts valt op, dat de regering haar subjectieve waardeoordelen vertaald heeft in programma's. Met andere woorden, loonniveau, prijsniveau, huurniveau enz. zijn niet langer onafhankelijke grootheden, die ieder voor zich getoetst moeten worden aan de subjectieve waardeoordelen die de regering heeft. Het zijn grootheden die ondergeschikt zijn aan meer algemene doelstellingen die de regering geformuleerd heeft en waaraan haar subjectieve waardeoordelen ten grondslag liggen. Huishuren worden verhoogd, omdat de regering een bepaald doel wil verwezenlijken; de lonen mogen stijgen, maar niet méér dan x procent, omdat anders het economisch evenwicht verstoord wordt, m.a.w. het loonniveau wordt ondergeschikt gemaakt aan een doel. De wetenschappelijke ambtenaren dienen om de regering alternatieve doelstellingen voor te leggen, alternatieve wegen aan te geven die naar deze doelstellingen zullen leiden en om alle informatie te leveren (inclusief de economische „wetten”) op grond waarvan de regering met haar subjectieve waardeoordelen haar programma kan opstellen.

Laten wij nu nagaan hoe een bedrijf deze sociaal-economische benaderingswijze met betrekking tot het „rechtvaardige loon” kan navolgen. Ook de leiding van een bedrijf ziet zich geconfronteerd met een groot aantal data, waarvan de arbeidsmarkt voor het onderhavige probleem het belangrijkste is. Maar ook de verwachte bedrijfsresultaten, de liquiditeit, de vakbonden, het loonbeleid van de regering zijn belangrijke gegevens, die de bewegingsvrijheid van de leiding met betrekking tot de loonbepaling sterk beperken. De bewegingsvrijheid die haar nog rest moet zij, zoals de overheid dat sociaal-economisch ook doet, gebruiken, niet om tot een „rechtvaardige” maar om tot een „wenselijke” loonvaststelling te komen. In plaats als *doel*, wat het „rechtvaardige loon” per definitie is, moet de leiding het loon zien als *middel*, met behulp waarvan andere doelstellingen verwezenlijkt kunnen worden, zoals ook de overheid met de huren, de lonen en de belastingen manipuleert om doelstellingen te verwezenlijken.

De leiding moet dus eerst duidelijk haar doelstellingen formuleren, waarin natuurlijk ook haar subjectieve waardeoordelen tot uitdrukking komen. Vervolgens moet worden nagegaan op welke wijze de haar resterende bewegingsvrijheid op het gebied van de loonvaststelling, benut kan worden om die doelstellingen te verwezenlijken. Het vaststellen van de loonverhoudingen tussen functionarissen binnen een bedrijf, kan bijv. dienstbaar worden gemaakt aan de „carrière-planning”. Er valt niet op objectieve gronden aan te tonen, dat de functie van chef van het grote rayon A waardevoller is dan die van chef van het kleinere rayon B. Het is echter heel goed mogelijk op grond van praktische overwegingen vast te stellen, dat de functie van rayonchef A hoger beloofd zal worden dan die van rayonchef B, zodat men een rayonchef waarin men een toekomstige commerciële directeur ziet, de gelegenheid biedt geïnteresseerd te blijven in het bedrijf. Men kan zo de loonverhoudingen welbewust dienstbaar maken aan een systematische carrière-planning. Daarnaast dienen alternatieve wegen onderzocht te worden, want het geldloon is slechts één mogelijkheid. Er zijn nog tal van andere beloningsvormen, die voor sommige doeleinden wellicht effectiever zijn, bijv. het verlenen van statussymbolen.

Ten einde de alternatieve doelstellingen en de alternatieve wegen aan de leiding te kunnen voorleggen, dient zeer veel kwantitatief bedrijfseconomisch, -psychologisch en -sociologisch onderzoekswerk verzet te worden. Wanneer Jacques bijv. heeft kunnen vaststellen welke „intuïtieve norm t.a.v. de op een bepaald moment als rechtvaardig beschouwde beloning” in het bedrijf bestaat, dan is dat een bijzonder nuttig gegeven. De leiding weet dan iets omtrent de personeelsopinie in het bedrijf en zal bij haar loonvaststelling daarmee rekening kunnen houden, want „goede personeelsverhoudingen” is ook een doelstelling, waaraan de loonbepaling kan worden dienstbaar gemaakt.

Het bovenstaande resumerend, ben ik van mening dat de bedrijfseconomie, -psychologie en -sociologie er verstandig aan doen, hun energie en vindingrijkheid niet te verspillen aan het uitvinden van het rechtvaardige loon en aan het ontwerpen van taakwaarderingssystemen die dat rechtvaardige loon kunnen waarborgen, maar te gebruiken voor de bestudering van de vragen:

- welke bewegingsvrijheid heeft de leider van een bedrijf t.a.v. de loonvaststelling;
- aan welke doeleinden kan de resterende bewegingsvrijheid dienstbaar worden gemaakt;
- welke alternatieve mogelijkheden bestaan er om die doeleinden te verwezenlijken.

Wanneer daarbij voorts zoveel mogelijk cijfermateriaal en inzicht in eventuele wetmatigheden beschikbaar komen, dan zijn zij zeer nuttig bezig, evenals hun oudere en wijzere „moeder”, resp. „tante”, de sociale economie. Te vrezen valt echter dat zich ook in de toekomst nieuwe uitvinders van het rechtvaardige loon zullen aandienen. Ik zal hen met belangstelling blijven lezen en aanhoren, ook al ben ik van mening dat de uitvinding van het zwarte naaigaten nuttiger is geweest. Want die mening is natuurlijk ook maar een subjectief waarde-oordeel.

Monster.

Drs. M. J. DE VISSER.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

# Over het voorspellen van investeringen op korte termijn

Het is bekend dat de investeringen in het economisch leven een belangrijke rol spelen. De investeringen bepalen mede de productiecapaciteit; daarnaast vormen zij een belangrijke bestedingscomponent, die gekenmerkt is door wijde fluctuaties en grote instabiliteit. Een juiste diagnose en een betrouwbare prognose van de investeringen zijn voor het inzicht in de conjuncturele ontwikkeling van een land daarom van groot gewicht en onmisbaar voor het voeren van een succesvolle macro-economische politiek.

Men kan twee verschillende wegen bewandelen om de investeringen te ramen. In het merendeel der gevallen wordt de enquêtemethode gevolgd. Slechts in een enkel geval — Nederland — wordt gebruik gemaakt van een analytische methode d.m.v. een-econometrisch conjunctuurmodel.

In een recent artikel <sup>1)</sup> zijn de uitkomsten van de Nederlandse investeringsenquête besproken. Het leek interessant om ter vergelijking de uitkomsten van een aantal buitenlandse investeringsenquêtes te onderzoeken en na te gaan wat de waarde daarvan is voor een macro-economische diagnose en prognose; ten slotte kan worden bekeken in hoeverre kwaliteitsverschillen bestaan tussen de uitkomsten van de enquête en van de analytische benadering.

## Maatstaf voor de schattingsfout.

Ten einde kwaliteitsverschillen te kunnen beoordelen moet de gemiddelde schattingsfout kwantitatief worden vastgelegd. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van de zgn. ongelijkheidscoëfficiënt, i.c. die van Verdoorn <sup>2)</sup>. Deze is gedefinieerd als:

$$V = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (P-R)^2 / \frac{1}{n} \sum R^2}$$

waarbij P = prognose, R = realisatie (beide in procentuele mutaties), m = het aantal jaren waarvoor wordt vergeleken; het opnemen van R<sup>2</sup> in de noemer beoogt een maatstaf te leveren voor de omvang der „normale” beweging van het investeringsniveau, waarmee dan de schattingsfouten (P-R) kunnen worden vergeleken. Het aantal waarnemingen (n) dient daarom niet te klein te zijn en althans één volledige conjunctuurcyclus te omvatten. De coëfficiënt heeft nul als ondergrens en geen bovengrens. Bij V = 1 is de kwaliteit echter niet beter dan wanneer een gelijkblijvend niveau wordt geraamd (P = 0), en dus onbevredigend; voor bevredigende uitkomsten moet de coëfficiënt in het algemeen kleiner dan 0,5 zijn. De eisen die men stelt hangen natuurlijk van de omstandigheden af. Eén van deze omstandigheden wordt gevormd door het tijdstip van de enquête t.o.v. het prognosejaar. Een andere omstandigheid wordt bepaald door de fluctuaties in het veranderingstempo: zeer sterke verschillen in de opeenvolgende waarnemingen kunnen de raming bemoeilijken. Als maatstaf voor deze verschillen kan gelden:

$$V^* = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (\Delta R)^2 / \frac{1}{n} \sum R^2}$$

<sup>1)</sup> „On the predictive value of investment surveys”, door M. Mouchart, H. Theil en J. I. Vorst in „Statistica Neerlandica”, jrg. 17, no. 3, 1963.

<sup>2)</sup> „Research methods in economics and business”, door R. Ferber en P. J. Verdoorn, New York 1962, blz. 476.

TABEL 1.

Ongelijkheidscoëfficiënten voor de resultaten der investeringsprognoses

	Prognose (V)		V*	Periode a)
	Na-jaar	Voor-jaar		
Buitenlandse enquêtes				
Dept. of Commerce (V.S.) ...		0,30	1,39	1953-62
McGraw-Hill (V.S.) .....	0,63	0,42	1,40	1953-62 (1954-62)
Canada .....		0,43	1,11	1954-61
Zweden (outillage) .....	0,65	0,26	1,04	1955-62
België (halfjaarlijks) .....		0,33	0,89	1958 II - 62 II
Nederland				
Conjunctuurenquête .....	0,31	.	0,83	1958-62
Planraming .....	0,50	.	1,10	1958-62

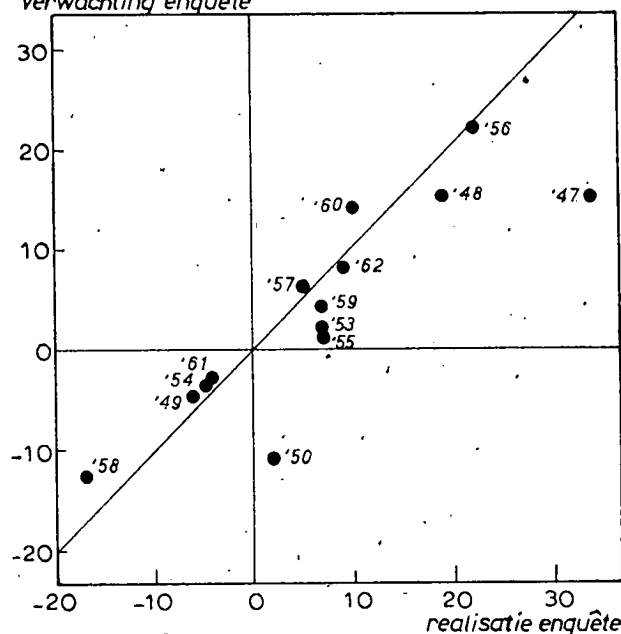
a) Het aantal waarnemingen in de noemer kon in sommige gevallen iets groter worden gekozen.

## Enquêtes in de Verenigde Staten; Department of Commerce-enquête.

De bekendste enquêtes in de Verenigde Staten zijn die van het Department of Commerce, gepubliceerd in de „Survey of Current Business”, en de zgn. McGraw-Hill Survey van de gelijknamige uitgeverijmaatschappij en gepubliceerd in „Business Week”.

De „Survey of Current Business” geeft elk jaar in maart de eerste volledige jaarraming over het lopende jaar, tegelijk met de realisaties over het afgelopen jaar. Het beeld der uitkomsten (grafiek 1) laat een redelijke overeenstemming zien tussen raming en realisatie, hetgeen bevestigd wordt door een ongelijkheidscoëfficiënt van 0,30 over de laatste tien jaar, dit ondanks grote verschillen in de mutaties (V\* = 1,39).

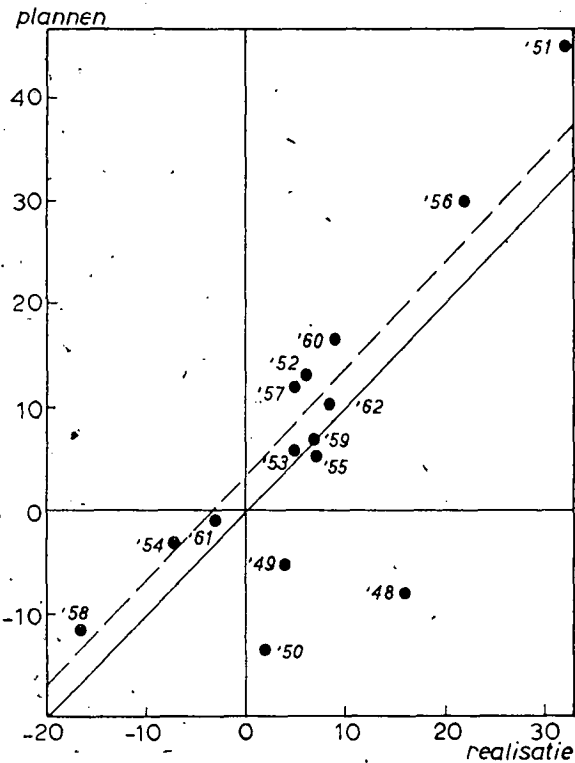
Grafiek 1. Investeringsenquête V.S. (Dept. of Commerce) procentuele mutaties verwachting enquête



### McGraw-Hill enquête.

De voorjaarsenquête van de McGraw-Hill Cy verschijnt wat later, in april. De uitkomsten (zie grafiek 2) zijn iets minder van gehalte dan die van de Department of Commerce-enquête (V = 0,42) en zijn dus, voor een economische diagnose maar van betrekkelijke waarde. In de McGraw-Hill zit een „bias” door het overheersen van grote bedrijven in de steekproef met het gevolg, dat de berekende, voor het totaal geldende gegevens over het algemeen een te optimistisch beeld vormen.

Grafiek 2. McGraw-Hill voorjaarsenquête (lopend jaar) procentuele mutaties



Er bestaat van de McGraw-Hill nog een najaarsenquête, die in november verschijnt. Behalve voorlopige „realisaties” over het lopende jaar, geeft deze enquête de eerste prognosecijfers voor het komende jaar. Het vroeger verschijnen heeft tot gevolg dat de uitkomsten minder betrouwbaar worden (V = 0,63).

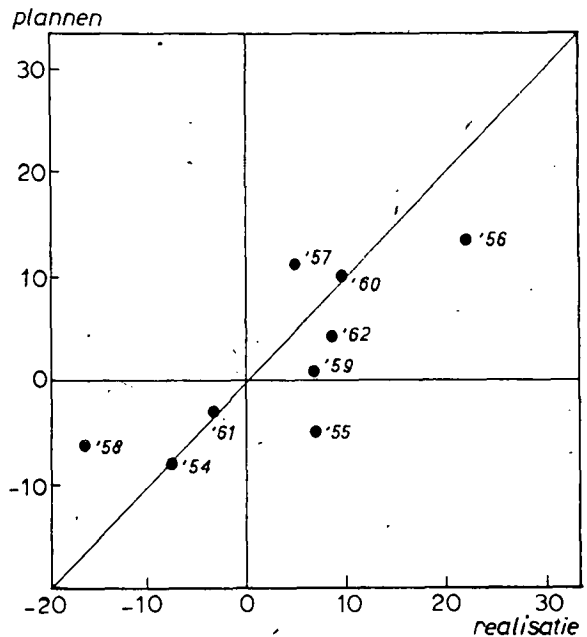
Bij de najaarsenquête blijkt een zekere „vertraging” in het spel te zijn in die zin, dat de opgegeven mutatie deels geldt voor het lopende jaar, deels voor het komende jaar. De ondernemers kijken dus niet zo ver in de toekomst als bij de enquête is beoogd; of anders gezegd, zij onderschatten het veranderingstempo der investeringen. Een goede correlatie (R = 0,98) wordt verkregen door de realisaties tot en met 1958 met ½ jaar en daarna met ¼ jaar te verschuiven (grafiek 3).

De gecorrigeerde prognose  $i$  kan dan worden berekend uit de geplande mutatie ( $i_p$ ) en de mutatie van het lopende jaar ( $i_l$ ) met de formule:

$$i = i_p + 0,3 (i_p - i_l) + 2,2.$$

Als gevolg van deze verfijning daalt V van 0,63 tot 0,25. Voor 1963 leidt deze formule tot een accres van de investeringen met 3 pCt. Te vermelden vallen in dit geval nog de resultaten van de voorjaarsenquête, die voor de McGraw-Hill een stijging van 7 pCt. (gecorrigeerd voor de gebruikelijke overschatting 4 pCt.) en voor de Department of

Grafiek 3. Najaarsenquête Mc Graw-Hill (komend jaar) procentuele mutaties



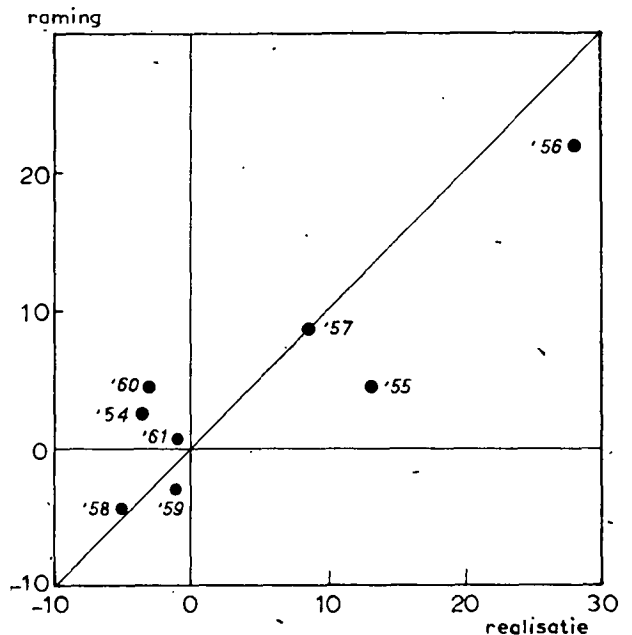
Commerce-enquête een accres van 5 pCt. (gecorrigeerd eveneens 5 pCt.) opleveren.

De provisorische realisatiecijfers, die in november worden gepubliceerd, verschillen over het algemeen slechts weinig van de definitieve; daar ze slechts voor 1/3 in de correctie worden opgenomen, mag worden aangenomen dat de hierdoor ontstane fout is te verwaarlozen.

### De Canadese enquête.

Elk jaar in maart wordt de Canadese enquête gepubliceerd <sup>3)</sup>, dus ongeveer tegelijk met de Department of

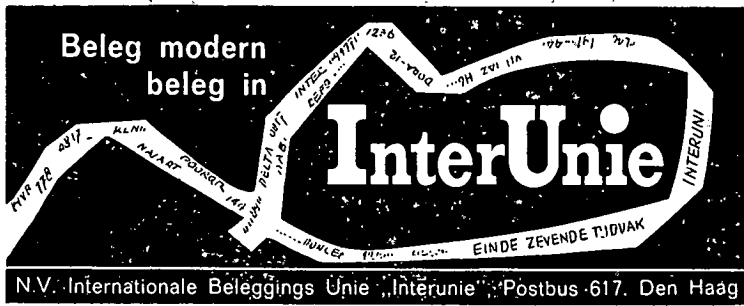
Grafiek 4. Canadese investeringsenquête Bedrijven (procentuele mutaties)



<sup>3)</sup> „Private and public investments in Canada; Outlook 19...”. Een „mid-year review” verschijnt in juli.



Commerce-enquête. De vraagstelling vindt echter vroeger plaats, zodat de uitkomsten over het afgelopen jaar nog een voorlopig karakter dragen. Deze blijken dan nog vrij aanzienlijk van de definitieve realisaties af te wijken ( $V = 0,17$ ). De uitkomsten van de prognose zijn evenwel bevredigend ( $V = 0,42$ ), mede gezien het vrij vroege tijdstip van de vraagstelling (grafiek 4). De investeringsraming, gegeven in het Canadese nationale budget, steunt rechtstreeks op de enquête.



**De Zweedse enquête.**

Ook in Zweden wordt voor het nationaal budget gebruik gemaakt van de investeringsenquête, die twee maal in het jaar wordt gehouden. De oktober-enquête wordt verwerkt in het „Preliminär Nationalbudget”, dat in het begin van het jaar wordt gepubliceerd. De maart-enquête staat in het „Reviderad Nationalbudget” van mei.

De enquête geldt, in tegenstelling tot de reeds besproken enquêtes, alleen voor de industrie. Alle cijfers zijn apart gegeven voor bedrijfsgebouwen en outillage. Aangezien een aantal jaren beperkende maatregelen in de industriële bouw van kracht zijn geweest, die het beeld verstoren, wordt hier alleen aandacht gewijd aan de outillage.

De uitkomsten voor de outillage (grafieken 5a en b) zijn zeer bevredigend voor de late enquête ( $V = 0,26$ ), doch dit is veel minder het geval bij de vroeger gehouden enquête ( $V = 0,65$ ).

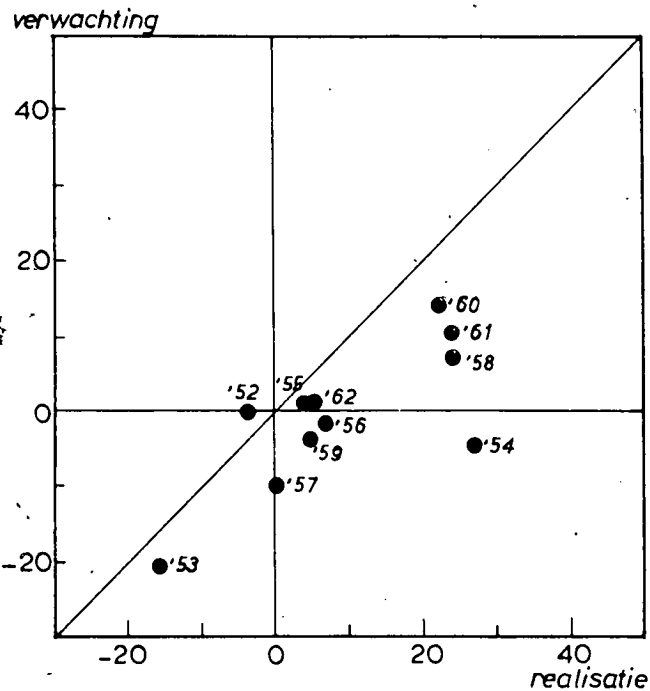
enquête niet een bepaald investeringsbedrag op te geven, doch laat hem de keuze tussen een aantal intervallen om de grenzen van de geplande mutaties in de investeringsuitgaven t.o.v. het voorafgaande kalenderjaar mee aan te geven. Uit deze gegevens wordt dan door de Bank een voor het totaal geldende mutatie berekend.

De formulieren moeten begin februari c.q. eind juli zijn ingeleverd. Bij de beoordeling van de resultaten moet worden bedacht dat de tijdsspanne, waarover wordt voortgekeken, aanzienlijk korter is dan bij de andere enquêtes.

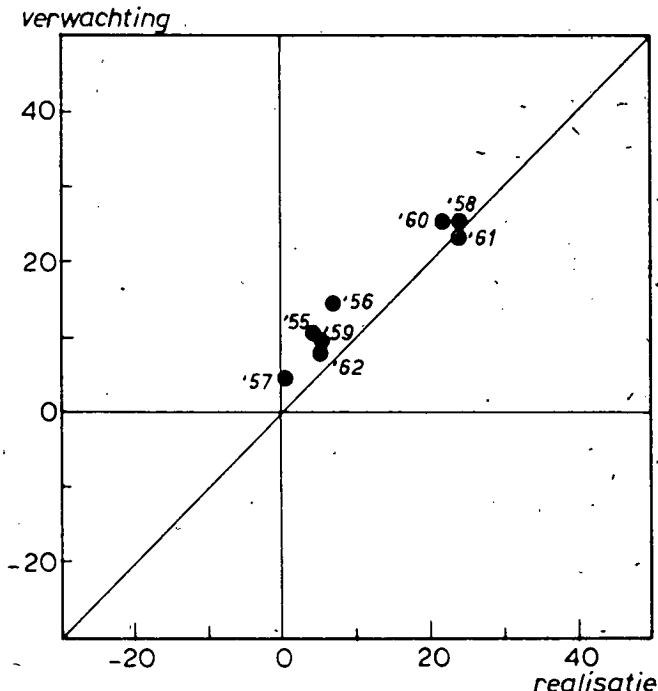
De resultaten zijn, vermoedelijk mede door deze oorzaak, niet ongunstig ( $V = 0,33$ ), zoals grafiek 6 laat zien. (De grote afwijking in het eerste halfjaar van 1961 wijt men aan de grote staking, die in deze periode voorkwam. Zij is bij de berekening van de ongelijkheidscoëfficiënt geëlimineerd).

**Grafiek 5. De Zweedse investeringsenquête Outillage procentuele mutaties**

**Najaarsenquête 1952 - 1962**



**Voorjaarsenquête 1955 - 1962**



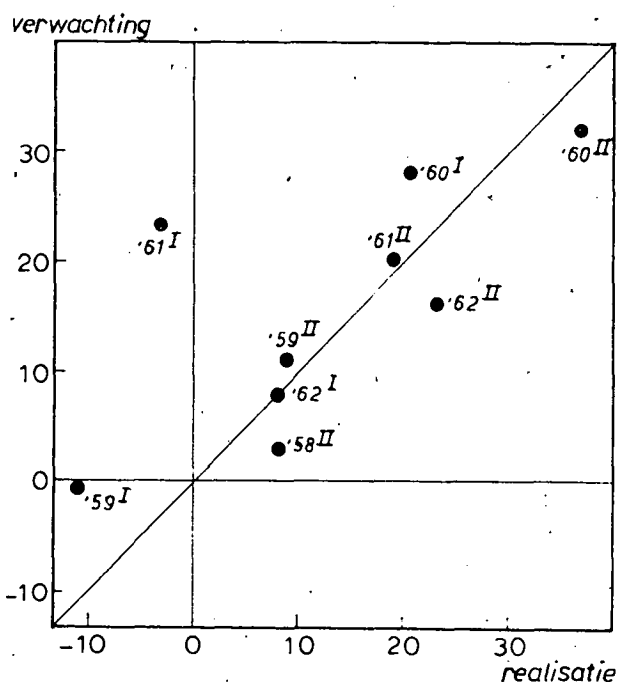
**De Belgische enquête.**

Sedert 1958 wordt door de Nationale Bank van België een halfjaarlijkse enquête gehouden, die echter tot nu toe niet is gepubliceerd. Men vraagt de ondernemer bij de

**Enquêtes in enkele andere landen.**

Zowel in Frankrijk als in Duitsland wordt in november een zgn. „kwalitatieve” enquête gehouden naar de investeringsplannen voor het komende jaar. Bij dit type enquête

## Grafiek 6. Belgische investeringsenquête procentuele mutaties



kan slechts op drie manieren worden geantwoord, nl. met „toeneming”, „gelijkblijven” en „afnemning”. Het geldt hier dus een zelfde procedure als te onzent bij de conjunctuurtest van het C.B.S. wordt gevolgd. De resultaten komen omstreeks de jaarwisseling beschikbaar en worden in tabel 2. weergegeven. In Frankrijk volgen er nog kwantitatieve enquêtes in maart en juli. Representatief wordt daarbij het verschil geacht tussen toeneming (+) en daling (—).

TABEL 2. Franse en Duitse investeringsenquête

Jaar	Frankrijk			Duitsland	
	Handel en industrie (excl. olie)			Industrie	
	Verwachting		Realisatie	Verwachting	Realisatie
	november saldo + en —	maart mutaties in pCt.	mutaties in pCt.	november saldo + en —	mutaties in pCt.
1958 ..	— 5	6,5	3	— 12	3
1959 ..	— 18	3,5	— 5	— 13	8
1960 ..	2	14	11	15	23
1961 ..	6	29	15	17	15
1962 ..	1	25	8	— 1	4
1963 ..	— 9	5	.	— 18	.

Bron: Etudes et Conjoncture; I.F.O. Schnelldienst.

Zowel voor de Franse als voor de Duitse enquête geldt, dat het moeilijk is op een dergelijke „kwalitatieve” enquête een kwantitatieve uitspraak te funderen<sup>4)</sup>. Weliswaar bestaat er enige globale overeenstemming tussen het overschot van „plus” over „min” antwoorden en de realisatiecijfers. (Voor de Franse cijfers ziet men dit duidelijk als men bij het saldo der november-antwoorden telkens acht optelt). De beschikbare gepubliceerde reeksen zijn te kort om steekhoudende conclusies te trekken.

In Groot-Brittannië bestaan drie investeringsenquêtes;

<sup>4)</sup> De bruikbaarheid van kwalitatieve enquêtes voor prognoses is reeds dikwijls onderzocht. Zie hiervoor o.a.: H. Theil: „Economic Forecasts and Policy”, Amsterdam 1958, hfdst. IV; D. B. Jochems: „Economische weerberichten”, 's-Gravenhage 1962; J. G. van Beeck, G. E. Engberts, J. H. C. Lisman: „Some Remarks on Business Tendency Surveys” in „Statistica Neerlandica”, jrg. 14, no. 2, 1960.

van geen dezer enquêtes is voldoende materiaal gepubliceerd voor een analyse<sup>5)</sup>.

### Het ramen van de investeringen in Nederland.

Op het Centraal Planbureau, dat in Nederland o.m. belast is met het vervaardigen van korte-termijn prognoses, wordt gebruik gemaakt van een macro-economisch conjunctuurmodel<sup>6)</sup>. De ramingen verschijnen elk jaar in het Centraal Economisch Plan, de belangrijkste publikatie van het C.P.B. Sedert een tweetal jaren vindt ook publikatie van vroegere ramingen plaats ten tijde van de indiening van de Rijksbegroting in september (Macro-economische Ramingen).

Ramingen voor de investeringen worden niet geïsoleerd gemaakt. Zij worden beschouwd als een endogene variabele; de prognose komt dus gelijktijdig, tezamen met die voor de andere variabelen (consumptie, uitvoer, prijzen enz.) ter beschikking. Een aantal exogene variabelen moet daarbij van tevoren worden geraamd. Dit betreft o.m. de wereldhandel en het prijsverloop op de wereldmarkten, het verloop van de beroepsbevolking, de overheids- en andere autonome bestedingen, het loonpeil en de belastingen. Met behulp van de aldus berekende exogene variabelen en het model wordt het nationaal budget opgemaakt. Hierbij wordt tevens getracht om naast de modeluitkomsten van andere beschikbare bronnen van informatie gebruik te maken. Zo wordt bijv. ook de bedrijfstakkenanalyse ingeschakeld, ten einde te bereiken dat macro- en microprognose zoveel mogelijk in overeenstemming met elkaar worden gebracht.

Doordat bij het opstellen der ramingen de gegevens van het uitgangsjaar nog niet bekend zijn, moet eerst het ontbrekende gedeelte worden bijgeschat. Dit gebeurt eveneens met het conjunctuurmodel. Tevens is daarbij het inzicht in het reeds gerealiseerde gedeelte van het lopende jaar, verkregen door het bijhouden van voor seizoen en andere kwantificeerbare grootheden gecorrigeerde reeksen, van groot gewicht.

Als controle op de modeluitkomst wordt een groot deel van de investeringen rechtstreeks geraamd. Voor de gebouwen is — gegeven het bestaande vergunningstelsel en de huidige spanning op de bouwmarkt — een redelijke rechtstreekse schatting te maken. Voor vliegtuigen is het investeringsprogramma van de burgerluchtvaart een aanwijzing, voor schepen is de tonnage op de helling bekend. Deze posten omvatten samen 50 pCt. der investeringen en vormen dus een belangrijke indicatie voor het totaal.

Raming en realisatie der bruto investeringen in vaste activa van bedrijven (volume) exclusief woningbouw en na correctie voor onvoorziene wijzigingen in het overheidsbeleid zijn weergegeven in grafiek 7. Deze reeks geeft een goede indruk van de betrouwbaarheid van de modelramingen: de woningbouw wordt namelijk exogeen geraamd; onjuiste uitkomsten doordat het overheidsbeleid achteraf is gewijzigd, mag men ten slotte niet als fouten in de ramingen beschouwen.

De overeenstemming tussen raming en realisatie ( $V = 0,50$ , berekend over de laatste vijf jaar) is — gezien het tijdstip van afsluiten (half december) der ramingen — niet onbevredigend, hoewel ook hier verbetering der resultaten mogelijk lijkt.

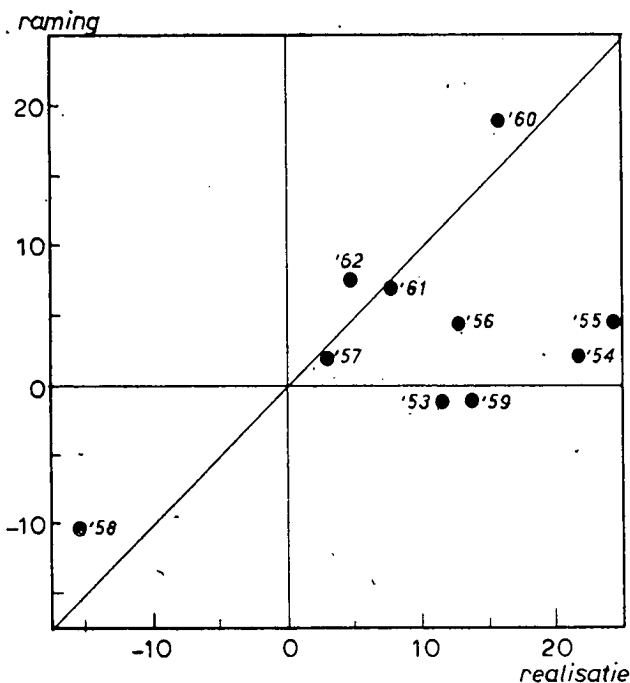
<sup>5)</sup> De publikatie van een studie over de (kwalitatieve) enquête van de Federation of British Industries door het National Institute of Economic and Social Research is binnenkort te verwachten.

<sup>6)</sup> Vgl. voor dit type van model het Centraal Economisch Plan 1961, bijlage 1.

### Investeringsenquête van het C.B.S.

Voor het maken van prognoses is de investeringsenquête van het C.B.S. — die daartoe ook niet in eerste instantie is opgezet — niet geschikt. Terwijl de vraagstelling plaatsvindt in het begin van het prognosejaar, komen de belangrijkste uitkomsten pas omstreeks juli beschikbaar. Voorts geven de uitkomsten een te hoge ongelijkheidscoëfficiënt te zien ( $V = 0,99$ ). Houdt men echter rekening met een systematische schattingsfout, dan wordt de overeenstemming aanzienlijk beter ( $V = 0,16$ ). Een moeilijkheid blijft evenwel dat het C.B.S. naar verwachte bestellingen vraagt, hetgeen het probleem scheidt hoe bestellingen in afleveringen te vertalen. Dit vraagstuk vormt thans een punt van overweging.

Grafiek 7. C.P.B. ramingen investeringen procentuele mutaties (volume)



### De conjunctuurinterviews.

Het belang van directe gegevens voor de C.P.B.-plannen mag vooral niet worden onderschat. Rechtstreekse informatie over opvattingen en verwachtingen van het bedrijfsleven bevordert het realiteitsgehalte van de jaarplannen. Het belangrijkste instrument om dit contact te bereiken is de mondelinge conjunctuurenquête, die elk najaar bij een honderdtal bedrijven wordt gehouden. Het C.P.B. wordt bij het houden van deze interviews bijgestaan door het C.B.S. en de Herstelbank.

Bij de conjunctuurinterviews wordt, naast een aantal algemene vragen, ook geïnformeerd naar de investeringsplannen voor het komende jaar. Voor de industrie als geheel blijkt na een — globale — weging der resultaten voor de verschillende bedrijfstakken, over de eerste jaren van het bestaan van de enquête, een zeer bevredigende ongelijkheidscoëfficiënt te worden gevonden ( $V = 0,31$ ). Als toetssteen voor de realisatie zijn de realisatiecijfers van de nationale rekeningen gebezigd.

### Enquête en prognose.

Voor de bruikbaarheid voor een prognose is het tijdstip van de enquête natuurlijk van fundamenteel belang. Tabel

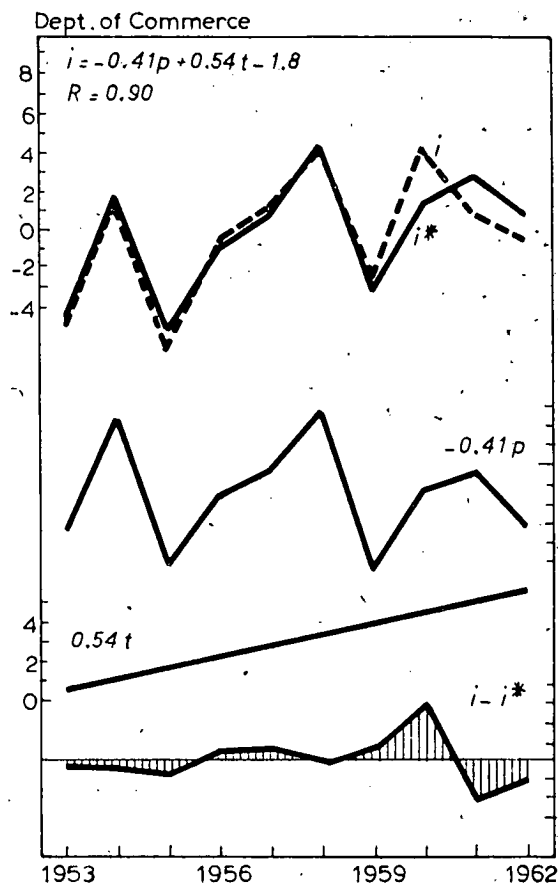
E.-S.B. 18-12-1963

I maakt dit genoegzaam duidelijk. De verschillen tussen de voor- en najaarsenquêtes laten zien — wat ook logisch is — dat er een conflict bestaat tussen het streven naar zo hoog mogelijke precisie en dat naar een vroege beschikbaarheid. De Nederlandse interviews vormen het enige voorbeeld van een najaarsenquête waarbij een lage ongelijkheidscoëfficiënt is bereikt. Oorzaak hiervan kan zijn, dat het hier een mondelinge enquête betreft bij de directies van een aantal geselecteerde bedrijven, waarbij de ondernemer, als „policy maker”, zelf zijn plannen kwantificeert.

Een algemeen punt, dat in dit kader de aandacht verdient, is de vraag of de toekomstige investeringen inderdaad wel via een enquête exogeen mogen worden vastgesteld. Wat is de invloed van de economische gebeurtenissen in de loop van het prognosejaar, die de ondernemers bij de beantwoording niet altijd ten volle kunnen voorzien?

Bij de Department of Commerce-enquête bleek de schattingsfout (P-R) duidelijk gecorreleerd te zijn met een conjunctuurindicator (industriële productie-index, zie grafiek 8). Blijkt de productie mee te vallen, dan wordt meer geïnvesteerd dan is voorzien. Voor de McGraw-Hill-enquête is het verband minder stringent. Ook mag worden vermeld dat bij de Nederlandse enquête zich in 1959 iets dergelijks heeft voorgedaan. Het blijkt dus, dat voor een verfijnde investeringsprognose naast de enquête behoefte bestaat aan andere informatie.

Grafiek 8. Overschatting (i) verklaard uit de procentuele mutaties in de productie index (p)



### Theoretische superioriteit van analytische ramingen.

De analytische methode houdt er rekening mee, dat de investeringen niet exogeen mogen worden bepaald. Met behulp van een econometrisch model, dat een zo goed

mogelijke reconstructie van de economische samenhang beoogt te geven, worden de investeringen samen met de andere endogene grootheden als een afhankelijke variabele bepaald. De uitkomsten van een investeringsenquête kunnen daarbij van groot nut zijn als exogene variabele voor het model, om de werkelijke investeringen endogeen mee te ramen.

Op theoretische gronden mag dan ook worden verwacht, dat een model de investeringen beter voorspelt en omslagpunten beter voorziet. O.m. om deze reden wordt op het C.P.B. in eerste instantie op de modeluitkomst afgegaan; overigens is de conjunctuurenquête slechts representatief voor de industrie, terwijl voor het Plan de totale investeringen van bedrijven moeten worden bepaald. De enquête blijft natuurlijk van groot gewicht om de analytische voorspellingen op hun waarschijnlijkheid te toetsen. Het is inderdaad voorgekomen (1959) dat het model de omslag beter voorzag dan de enquête; in de andere jaren evenwel bereikte de enquête een mooie score.

#### De „timing” der prognoses.

Met het oog op de conjunctuurpolitiek is deze „timing” van groot belang. In het algemeen nemen conjunctuurpolitieke maatregelen die de investeringen beïnvloeden vrij veel tijd, enerzijds omdat de ondernemers hun produktie- en investeringsplannen niet van de ene dag op de andere zullen wijzigen, anderzijds omdat aan de invoering ervan meestal een parlementaire goedkeuring vooraf moet gaan. Voor zover de noodzaak van conjunctuurpolitieke maatregelen niet in de loop van het jaar urgent wordt, is het de aangewezen weg om ze in de begroting te verwerken. Het is dus ideaal om de ramingen gunstig te plannen t.o.v. de begroting.

In Nederland is dit inderdaad in redelijke mate het geval: voorlopige verwachtingen worden tegenwoordig reeds opgesteld in het tweede kwartaal en gebruikt bij de voorbereiding van de rijksbegroting. Sedert enkele jaren vergezelt een tweede raming de begroting wanneer deze in september aan het Parlement wordt aangeboden. De belangrijkste conclusies kunnen dan reeds zijn verwerkt. Het Centraal Economisch Plan is voor de verschillende overheidsinstanties reeds in december beschikbaar. Er is dus ruimschoots tijd om, op basis der ramingen, eventueel noodzakelijke maatregelen voor te bereiden.

Begroting en prognose hebben beide betrekking op het kalenderjaar, hetgeen het tijdschema vereenvoudigt. De conjunctuurinterviews zijn zó getimed, dat de resultaten in het Plan kunnen worden verwerkt. Over het algemeen genomen is een tijdschema, zoals in Nederland toegepast, zeer bevredigend.

In Frankrijk heeft de timing veel overeenstemming met die in Nederland. Men maakt ramingen in het eerste en derde kwartaal. Bij de ramingen kunnen investerings-enquêtes hoogstens worden gebruikt voor het uitgangsjaar. Begroting en prognose slaan ook hier op het kalenderjaar.

De Canadezen hebben t.o.v. het begrotingsjaar (1 april - 31 maart) eveneens een goede timing. Het begrotingsjaar en het prognosejaar vallen echter niet samen. Dit verschil van drie maanden brengt nog geen groot nadeel mee, te minder omdat men in Canada toch reeds vrij vroeg (derde kwartaal) vooruitzichten begint op te stellen. De investeringsenquête vergezelt de begroting (januari). Conjunctuurinterviews hebben dan reeds omstreeks oktober plaatsgevonden.

In Zweden, waar het begrotingsjaar (1 juli - 30 juni) een half jaar later valt dan het prognosejaar, kan de timing der gepubliceerde ramingen zo gezien niet aan de eisen voldoen. De eerste gepubliceerde ramingen, die de begroting in januari vergezellen, komen te laat voor het prognosejaar. Ook de uitkomsten van de vroegste investeringsenquête kunnen niet veel eerder beschikbaar zijn, en slaan ook op het kalenderjaar. Zo er al maatregelen in het begrotingsjaar genomen worden, dan valt de invloed daarvan weer grotendeels na het jaar waar het om gaat. In Zweden zou het voor een doelmatige politiek gewenst zijn dat men nog een half jaar verder vooruit zag.

In de Verenigde Staten is de timing in het geheel niet op de economische politiek ingesteld. De officiële instanties ramen slechts twee tot vier kwartalen vooruit. De timing der investerings-enquêtes is ongeveer zoals die in Zweden, terwijl het begrotingsjaar ook hier loopt van 1 juli tot 30 juni. Ook in de Verenigde Staten is er voor een doelmatige conjunctuurpolitiek behoefte aan een verlenging van de ramingsperiode.

In eerste instantie moeten de uitkomsten van een enquête natuurlijk op tijd beschikbaar komen om in een prognose te kunnen worden opgenomen. Bij een goede timing ligt de tijdslimiet dan tussen drie en zes maanden voor de aanvang van het prognosejaar. Zelfs als de verwerking der enquêteformulieren niet meer dan enkele weken zou vergen, worden — gezien de ervaringen met de Zweedse en Amerikaanse najaars-enquête — door deze voorwaarde aan de schriftelijke enquêtemethode eigenlijk te hoge eisen gesteld. Men zal hier dus moeten terugvallen op de analytische methode.

#### De bruikbaarheid van enquêtes voor de diagnose.

Om te verifiëren of inderdaad geen conjunctuurpolitieke maatregelen nodig zijn, dan wel om het effect van genomen maatregelen te beoordelen, bestaat behoefte aan een voortdurende conjunctuurbewaking. Trouwens, elke prognose zal moeten stoelen op een diagnose van het heden.

Deze diagnose betekent eigenlijk een prognose van het nu, omdat statistische gegevens altijd met één of meer maanden vertraging ter beschikking komen. Bij de diagnose kan de analytische methode natuurlijk weer worden aangewend. Daarbij kan echter juist hier met vrucht van enquêtes gebruik worden gemaakt, vooral omdat de resultaten aan betrouwbaarheid winnen naarmate deze later worden gehouden. De Department of Commerce-enquête, die behalve in maart ook in juni en september ramingen voor het lopende jaar verstrekt, kan bijv. bij de diagnose uitstekend worden gebruikt.

#### Conclusie.

Bij het opstellen van betrekkelijk vroege korte-termijn prognoses verdient het aanbeveling in eerste instantie gebruik te maken van de analytische (econometrische) benaderingswijze. Alle voorhanden zijnde informatie moet daarbij in beschouwing worden genomen. De waarde van de (schriftelijke) investeringsenquête voor vroege prognoses is — gezien het verband tussen betrouwbaarheid en vroege beschikbaarheid — slechts betrekkelijk. Voor de niet minder belangrijke conjunctuurdiagnoses kan, wegens het achterblijven van de statistische gegevens, de enquête een betrouwbare basis vormen.

's-Gravenhage.

D. VAN DER WERF.

# Woningsubsidie naar behoefte

De vraag of in Nederland woningsubsidies nodig zijn komt o.m. bij de behandeling van de begroting van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid nog al eens aan de orde. In de laatste tijd wint de gedachte terrein, dat de algemene subsidiëring van de woningbouw verschillende ernstige bezwaren heeft, die de terugkeer naar normale toestanden op de woningmarkt belemmeren. Hoewel het kabinet-De Quay in 1959 in het regeringsprogramma de algemene subsidiëring van de woningbouw een belemmering, noemde voor een zo goed mogelijke woningvoorziening, is het niet aan een verandering toegekomen. Wel is het probleem in studie genomen door de Voorlopige Raad voor de Volkshuisvesting, doch tot resultaten heeft dit evenmin geleid. Het kabinet-Marijnen is in de regeringsverklaring van 31 juli 1963 voorzichtig om de moeilijkheden heen gelopen, terwijl de bouwnota van Minister Bogaers slechts op de uitbreiding van de bouwcapaciteit is gericht.

Drie bezwaren van de algemene subsidiëring zijn voor iedereen duidelijk. In de eerste plaats leidt het huidige systeem tot de bouw van grote aantallen minimum-woningen met een geringe toekomstwaarde; in de tweede plaats komen de subsidies voor het overgrote deel niet of niet meer terecht bij degenen die daaraan behoefte hebben, en, in de derde plaats, blijkt de algemene subsidiëring de doorstroming van de goedkope naar de duurdere woningen ernstig te belemmeren, omdat de subsidie in de praktijk als een hoge drempel werkt. Deze rem op de doorstroming treft vooral de economisch zwakkeren voor wie een nieuwe woning te duur is en voor wie de goedkope oude woning eigenlijk de enige mogelijkheid is.

In grote lijnen deel ik het standpunt van degenen<sup>1)</sup> die stellen dat normaal wonen in Nederland betekent het uit eigen middelen — zonder subsidie — bestrijden van de kosten die aan het wonen inherent zijn. In zijn algemeenheid is dit onder de huidige omstandigheden echter nog niet mogelijk. Dit geldt met name voor de woningbehoevenden met lage inkomens, een deel van de woningbehoevenden met grote gezinnen en de woningbehoevenden die maatschappelijk onaangepast zijn. Voor de laatste groep is de eis van een overheidsvoorziening zonder meer duidelijk. Dit punt wordt daarom verder onbesproken gelaten. Met betrekking tot de beide andere groepen ligt de zaak niet eenvoudig. Hoewel dit vraagstuk voor een belangrijk deel zou kunnen worden opgelost door de betrokkenen te huisvesten in goedkope oude woningen, blijft toch altijd de moeilijkheid bestaan, dat op vele plaatsen dergelijke woningen in onvoldoende mate aanwezig zijn, zodat een voorziening door middel van nieuwe woningen onvermijdelijk is. In deze gevallen is subsidie noodzakelijk omdat de betrokkenen niet in staat zijn de lasten van een nieuwe woning te dragen. Het middel om daarin te voorzien is de subsidie naar behoefte.

De afschaffing van de algemene subsidie zou op korte termijn mogelijk zijn indien naast een huurverhoging de volgende maatregelen worden getroffen:

a. de door de afschaffing vrijkomende middelen worden besteed voor een verlaging van de loon- en inkomstenbelasting aan de voet van het tarief tot inkomens van f. 15.000 en wel van 5 pCt. per kind gecombineerd met een vast bedrag van f. 25 per kind (per jaar) + f. 50 per echtpaar (per jaar); bij een echtpaar met 3 kinderen is dit dus f. 125 + 15 pCt. van het bestaande tarief;

b. de kinderbijslagen worden verhoogd met een progressie bij toenemend kindertal;

c. de kinderbijslagen worden niet meer tot het belastbare loon resp. inkomen gerekend;

d. de subsidie naar behoefte wordt ingevoerd.

## Ad a. De verlaging van de loon- en inkomstenbelasting.

Wij hebben nog altijd de merkwaardige situatie dat bij inkomens welke nauwelijks voldoende zijn om de kosten van het bestaansminimum te dekken reeds loon- en inkomstenbelasting wordt geheven, hetgeen ten dele door subsidies moet worden gecorrigeerd. Dat belastingverlaging een reële compensatiemogelijkheid is blijkt uit het volgende overzicht:

	loonbelasting volgens coördinatie-tabel bij een loon per week van				aanspraak op kinderbijslag a)
	f. 90	f. 100	f. 110	f. 120	
gehuwd .....	f. 4,29	f. 5,76	f. 7,22	f. 8,74	f. —
idem — 1 kind .....	3,04	4,40	5,70	7,08	5
2 kinderen .....	1,89	3,06	4,22	5,49	10
3 „ .....	0,73	1,73	2,79	3,94	16
4 „ .....	—	0,73	1,73	2,72	23
5 „ .....	—	—	0,57	1,45	30

a) De belasting omvat mede de aangegeven aanspraak op kinderbijslag.

Bij toepassing van de aangegeven belastingverlaging zou de tabel luiden:

gehuwd .....	f. 3,81	f. 5,28	f. 6,74	f. 8,26
idem — 1 kind .....	1,45	2,74	3,98	6,29
2 kinderen .....	—	0,83	1,88	3,02
3 „ .....	—	—	—	0,95
4 „ .....	—	—	—	—
5 „ .....	—	—	—	—

## Ad b. De verhoging van de kinderbijslag.

De belastingverlaging biedt geen of onvoldoende compensatie voor de gezinnen die nu geen of weinig belasting betalen. De compensatie voor de hogere woonkosten bij afschaffing van de algemene subsidie dient enigszins progressief te zijn omdat de duurdere woonruimte bij een groot gezin tot grotere uitgaven leidt. De verhoging van de kinderbijslag zou bijv. kunnen zijn:

	per maand	totaal per maand	totaal per week
voor het eerste kind .....	f. 1,—	f. 1,—	f. 0,23
voor het tweede kind .....	1,50	2,50	0,58
voor het derde kind .....	1,50	4,—	0,92
voor het vierde kind .....	2,50	6,50	1,50
voor het vijfde kind .....	2,50	9,—	2,08
voor het zesde (en volgende) kind ..	3,50	12,50	2,88

## Ad c. De fiscale vrijstelling van kinderbijslag.

De fiscale vrijstelling van de kinderbijslag komt in het buitenland veelvuldiger voor. Deze maatregel versterkt

<sup>1)</sup> Zie Drs. W. J. Valkenburg in „E.-S.B.” van 5 juni 1963.

de betekenis van de beide voorgaande punten en is speciaal voor de middengroepen van belang, die thans een flink stuk van de kinderbijslag aan de fiscus moeten afstaan. Deze maatregel is ook in zijn algemeenheid op zijn plaats omdat het huidige tarief van de inkomstenbelasting volstrekt onvoldoende rekening houdt met de vermindering van de draagkracht bij toenemend kindertal.

#### Ad. d. De subsidie naar behoefte.

De woningsubsidie naar behoefte schrikt velen af omdat zij daarvan veel administratieve rompslomp verwachten. Deze vrees is ongegrond, indien men bereid is de subsidieregeling te zien als een *uitzondering* op de regel dat ieder in beginsel de kostprijs huur van een woning betaalt. Dit is eerst mogelijk nadat door passende compensatieregelingen als die waarvan hierboven sprake was een toestand is geschapen, waarin ruimte voor de betaling van hogere huren aanwezig is.

Subsidie behoeft dan slechts te worden verleend indien voldaan wordt aan de voorwaarden:

1. dat het inkomen een zekere grens niet te boven gaat;
2. dat de betaalde huur een zekere norm te boven gaat.

Het lijkt op het eerste gezicht aantrekkelijk de kring van rechthebbenden nog verder te beperken door een derde voorwaarde, nl. de eis dat het gezin bijv. meer dan twee kinderen telt. Hoewel dit het aantal subsidiegevalen sterk zou doen verminderen meen ik, dat zich ook in het kleine gezin de toestand kan voordoen dat het betalen van de kostprijs huur bezwaren oplevert. Dit geldt, bijv. voor invaliden en ouden van dagen.

Voor de inkomensgrens zou de loongrens van de sociale verzekering kunnen worden aangehouden, terwijl kinderbijslag zou kunnen worden verwaarloosd. Met betrekking tot de norm voor huishuur beneden welke geen subsidie wordt verleend, zou zowel een deel van het bruto als van het netto inkomen kunnen worden genomen. Mijn voorkeur gaat uit naar het netto inkomen, d.i. het bruto inkomen vermeerderd met de kinderbijslag en verminderd met de belastingen en premies, omdat dit begrip voor de categorie van personen, waarom het hier gaat, meestal duidelijker spreekt dan het bruto inkomen.

Aangezien de behoefte aan woonruimte bij toenemend kindertal in de regel een zwaardere druk betekent dan bij kleine gezinnen, lijkt mij een gedifferentieerde norm noodzakelijk. De volgende schaal is daarvan een voorbeeld.

Geen subsidie wordt verleend indien de huur minder bedraagt dan:

20 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar of alleenstaande
19 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar met één kind
18 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar met twee kinderen
17 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar met drie kinderen
16 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar met vier kinderen
15 pCt. van het netto inkomen van een echtpaar met vijf of meer kinderen.

Deze schaal wijkt niet veel af van hetgeen men in het algemeen bij een normale inkomensbesteding als toelaatbaar aandeel voor huur opgeeft. Toepassing van deze norm levert voor een bruto loon van f. 125 per week na aftrek van premies en belastingen en bijtelling van de kinderbijslag in alle gevallen een bedrag van f. 20 à f. 21 per week op.

Voor zover de huur deze norm overschrijdt zal de tegemoetkoming niet de volledige meerkosten mogen dekken om te voorkomen dat van de zijde van de huurders de prikkel tot doelmatige besteding van het inkomen weg-

valt. Een tegemoetkoming van  $\frac{2}{3}$  van de overschrijding van de norm lijkt mij doelmatig. Daarbij dient een maximum te worden bepaald door een overschrijding van de norm met meer dan 100 pCt. buiten beschouwing te laten.

In het extreme geval dat iemand met 5 kinderen het dubbele van de norm, dus 30 pCt. van het netto inkomen aan huur besteedt, ontvangt hij een subsidie van  $\frac{2}{3} \times 15$  pCt. of 10 pCt., zodat dan 20 pCt. te zijnen laste blijft. Om misverstand te voorkomen zij hierbij opgemerkt, dat een dergelijke last onder de huidige omstandigheden door velen te zwaar wordt geacht, doch dat zulks niet behoeft te gelden nadat compensaties als hierboven omschreven zijn ingevoerd.

#### Subsidie bij eigen-huisbezit.

Een dergelijke op de behoefte afgestemde tegemoetkoming zou ook kunnen worden toegepast bij het eigen-huisbezit. De jaarlijkse lasten zouden dan op 7 pCt. van de aankoopkosten van het huis kunnen worden gesteld.

De toepassing blijkt uit het volgende voorbeeld:

Aankoopkosten woning f. 30.000; jaarlijkse lasten 7 pCt.	= f. 2.100
Netto inkomen f. 7.000 van een echtpaar met 3 kinderen.	
Normale woonkosten 18 pCt. van f. 7.000	= f. 1.260
	overschrijding f. 840

Subsidie  $\frac{2}{3} \times f. 840 = f. 560$ .

Woonkosten f. 2.100 — f. 560 = f. 1.540 of 22 pCt. van het netto inkomen.



De hierboven gegeven cijfers en voorbeelden zijn vanzelfsprekend voor wijziging vatbaar. Zij zijn slechts bij wijze van illustratie opgenomen. De uitvoering van de regeling waarbij subsidie naar behoefte wordt toegekend, kan worden overgelaten aan de gemeenten. Denkbaar is een methode waarbij elk kwartaal een aanvraagformulier moet worden ingediend. Als grondslag kan dienen het inkomen over het voorafgaande kwartaal, gestaafd door een werkgeversverklaring, en de huurkwitanties van het betreffende kwartaal, waarbij bestanddelen boven de zgn. kale huur geëlimineerd dienen te worden aan de hand van een opgave van de verhuurder. Uitbetaling per kwartaal lijkt nodig om betalingsmoeilijkheden bij de huurders te voorkomen.

Een regeling zoals die hierboven is omschreven en waarbij de algemene woonsubsidie wordt vervangen door een subsidie naar behoefte heeft bovendien het voordeel, dat de uitvoering met belangrijk minder administratiekosten gepaard gaat dan thans het geval is. Daarbij dient men niet slechts te denken aan de miljoenen verslindende administratie van het ministerie zelf, doch ook aan de vele ambtelijke arbeid bij de provinciale directies en gemeenten welke rechtstreeks of zijdelings verband houdt met de verlening van subsidies. Doch ook de niet-ambtelijke kosten van de bemoeiingen verband houdende met de verlening van subsidies zijn belangrijk. Zowel architecten, aannemers, financiële instellingen als opdrachtgevers moeten tal van werkzaamheden verrichten, die hun invloed op de woonkosten doen gelden. Als ergens een stuk bouwcapaciteit gewonnen kan worden dan is het wel door al deze ambtelijke en niet-ambtelijke werkzaamheden zo spoedig mogelijk af te schaffen.

Met het bovenstaande hoop ik te hebben aangetoond dat het mogelijk is op een sociaal verantwoorde wijze te komen tot afschaffing van de algemene subsidiëring van de woningbouw en daarmee een stap verder op de weg naar een zo goed mogelijke woningvoorziening.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

# Welvaartsstijging?

Op 29 oktober jl. werd in de Stichting van de Arbeid tussen werkgeversorganisaties en werknemersorganisaties een overeenkomst bereikt over het percentage van de verhoging der lonen voor het komende jaar met daarnaast een aantal secundaire verbeteringen én verbeteringen voor bepaalde groepen. Over de laatstgenoemde secundaire en groepsverbeteringen zullen wij thans niet nader uitweiden, aangezien deze uitvoerig in de dagbladen besproken zijn. Wij wilden echter wel enige opmerkingen maken betreffende het percentage der loonstijging. Dit percentage kan men gesplitst zien in twee delen, nl. een algemene loonronde van 5 pCt. per 1 januari a.s. om de prijsstijgingen van de consumptiegoederen op te vangen en een tweede percentage, waarover bij het afsluiten van de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten per bedrijfstak onderhandeld zal moeten worden. C.A.O.'s, die ná 1 april 1964 aflopen, moeten per die datum herzien worden, zodat iedereen per 1 april a.s. over de volledige loonstijging de beschikking heeft.

Wat het percentage betreft, waarover bij de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten onderhandeld zal moeten worden, gaan de gedachten eveneens in de richting van zo'n 5 pCt. Dit percentage kan in sommige bedrijfstakken iets lager uitvallen waartegenover dan weer extra vakantiedagen gesteld kunnen worden; anderzijds zullen er bepaalde groepen zijn die meer dan 5 pCt. zullen eisen. Doch laten wij gemakshalve eens uitgaan van een loons- en salarisverhoging van 10 pCt.

Betekent dit dan voor iedereen, zoals door sommige prominente figuren wel wordt beweerd, een werkelijke welvaartsstijging? Er is wel beweerd, dat een loonsverhoging van 10 pCt. een reële welvaartsstijging van 3 pCt. zou opleveren. Hoe kwam men aan dit percentage? Wel, van de extra 10 pCt. zou 2 pCt. aan de belasting voldaan moeten worden, 5 pCt. zou men nodig hebben om de prijsverhogingen van het consumptiegoederenpakket op te vangen en het restant, zijnde 3 pCt., betekent een werkelijke welvaartsstijging. Deze redenering gaat echter slechts voor één bepaalde groep op, namelijk de laagstbezoldigden. Voor de midden- en hogere groepen klopt deze redenering in het geheel niet meer gezien de progressie in de belastingen. We zullen dit aan de hand van een aantal cijfervoorbeelden nader analyseren.

Laten we eens uitgaan van een gemiddeld loon van f. 5.000 per jaar en een gemiddeld jaarsalaris van respectievelijk f. 15.000, van f. 18.000 en van f. 30.000. Alle werknemers krijgen een loons- of salarisverhoging van 10 pCt. Gemakshalve zijn we uitgegaan van gehuwde werknemers zonder kinderen, die dus in belastingklasse II vallen en hebben wij ook op het loon van f. 5.000 de tabel van de inkomstenbelasting toegepast (e.e.a. in guldens).

De reële welvaartsstijging is voor categorie II al gering, voor III ver te zoeken, terwijl categorie IV met een tekort te maken heeft. Daarnaast dienen wij dan nog te bedenken, dat deze groepen op verschillende wijzen extra belast worden. De verhoging van de grens van het premieplichtig inkomen voor de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Weduwen- en Wezenwet van f. 9.000 tot f. 9.800 per 1 januari a.s. is hiervan een voorbeeld. En hiermede is nog lang niet het einde bereikt, want Minister Veldkamp

	I	II	III	IV
„Oud” belastbaar loon/salaris.....	5.000	15.000	18.000	30.000
10 pCt. verhoging .....	500	1.500	1.800	3.000
„Nieuw” belastbaar loon/salaris .....	5.500	16.500	19.800	33.000
Prijsstijging consumptiegoederen met 5 pCt. ....	250	750	900	1.500
Disponibel voor belastingverhoging over het marginale inkomen .....	250	750	900	1.500
Ink.bel. over oude loon/salaris .....	502	3.646	5.061	11.665
Ink.bel. over nieuwe loon/salaris .....	411	3.095	4.283	10.064
Meer te betalen ink.bel. ....	91	551	778	1.601
Addit. ink.bel. in pCt. van „oude” loon/salaris .....	1,8	3,7	4,3	5,3
Resteert .....	3,2	1,3	0,7	-0,3

heeft reeds aangekondigd, dat op 1 april 1964 de premiegrens verder opgetrokken zal worden tot f. 10.900 als gevolg van de verhoging van de sociale uitkeringen met 12 pCt. per 1 januari a.s. Dit betekent voor degenen, die reeds nu de maximale premie voor de A.O.W. en A.W.W. betalen een jaarlijkse premieverzwaren van f. 153,90. Bovendien zal op 1 april a.s. het premiepercentage, dat momenteel voor de A.O.W. 6,8 pCt. en voor de A.W.W. 1,3 pCt. bedraagt met enige tienden van procenten toenemen omdat de kostenverzwaren, ten gevolge van de hogere uitkeringen, niet geheel wordt opgevangen door de verhoging van de premiegrens.

Naast deze verhoging door de overheid zullen ook de prijzen van sommige goederen geleverd en de diensten betoond aan de midden- en hogere groepen wel met meer dan 5 pCt. stijgen. Schrijver kon dit onlangs zelf al constateren toen, hoewel er nog geen salarisverhoging had plaats gehad, de rekening van de huisarts geen 5 pCt. doch 25 pCt. hoger bleek dan enige tijd geleden. Deze problemen hebben het vraagteken in de aanhef achter het woord „welvaartsstijging” veroorzaakt, doordat genoemde groepen straks zelf zullen kunnen constateren, dat de 10 pCt. loonsverhoging geen welvaartsstijging doch integendeel voor sommigen zelfs een welvaartsdaling zal hebben te weeg gebracht.

Daartegenover zullen werkgevers proberen deze loonsverhoging ten dele op te vangen door het bereiken van een hogere produktiviteit. Een grotere inspanning van elke werknemer zal daarbij onontbeerlijk zijn. Het resultaat voor het leidinggevend- en stafpersoneel is dus harder werken en minder reëel inkomen. Voorwaar, niet bepaald een aantrekkelijke slagzin.

Dit gehele probleem is te wijten aan een verdergaande nivellering, die zich al sinds de na-oorlogse jaren krachtig voortplant, en veroorzaakt wordt door:

1. de sterke progressie in de belastingen;
2. uitholling van de koopkracht van de gulden mede door inflatoire loon- en salarisstijgingen.

De hoop op verbetering van het onder punt 2 genoemde kunnen we wel opgeven, mede gezien het streven het loon- en salarisspeel met het daaraan gekoppelde prijspeel op „Europees niveau” te brengen. Bedacht dient wel te worden, dat in dit „Europese prijsniveau” hogere indirecte belastingen dan bij ons verdisconteerd zitten, waardoor de directe belastingen daar lager kunnen liggen. De enige hoop blijft dus gevestigd op het afzwakken van de sterke

progressie bij de directe belastingen. Wellicht is dit om conjuncturele redenen momenteel niet mogelijk. Een sterke loonstijging met daarnaast een afzwakking van de belastingprogressie, waardoor belastinggelden voor consumptie vrij komen, zullen inderdaad momenteel conjuncturele gevaren kunnen veroorzaken. Doch wellicht is deze belastingverlaging op een andere wijze te realiseren. Onze gedachten gaan daarbij uit naar bepaalde bezitsvormende

maatregelen die op een andere wijze worden gerealiseerd en van grotere importantie zijn dan de aanstaande Algemene Premiespaarregeling. O.i. wordt de bezitsvorming nog te weinig gezien als een nieuw instrument ter regeling van de conjunctuur. In ieder geval zouden zo spoedig mogelijk maatregelen genomen dienen te worden opdat aan een verdergaande nivellering een halt wordt toegevoerd.

Voorburg.

Drs. C. P. D'HAANS.

## Levensverzekering in het eerste halfjaar 1963

De Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekering-bedrijf, welke een onderdeel vormt van de Nederlandse Vereniging ter Bevordering van het Levensverzekering-wezen te Utrecht (in verzekeringskringen en daarbuiten bekend als: N.V.B.L.), die in oktober jl. haar veertigjarig bestaan herdacht, heeft semi-officiële cijfers bekend gemaakt betreffende de ontwikkeling van de levensverzekering in de eerste helft van het thans lopende jaar. Deze cijfers hebben betrekking op de nieuw afgesloten verzekeringen (produktie), de premie-ontvangsten, de uitkeringen en het belegd vermogen van het gezamenlijk in Nederland uitgeoefende bedrijf.

hetgeen voor de ontwikkeling van de levensverzekering in het resterende gedeelte van het jaar een bemoedigend verschijnsel is.

Hoe het productiebeloop van maand tot maand in de eerste helft van 1963 in vergelijking tot de corresponderende periode een jaar eerder is geweest, blijkt uit tabel 1 (binnenland).

TABEL 1.

### Productiebeloop eerste halfjaar 1962 en 1963

(in miljoenen gulden)

BINNENLAND

Periode	1962	1963	Verskil 1963 t.o.v. 1962
januari .....	567,7	489,6	— 78,1
februari .....	500,9	539,2	+ 38,3
maart .....	522,3	579,0	+ 56,7
1e kwartaal .....	1.590,9	1.607,8	+ 16,9
april .....	552,7	650,7	+ 98,0
mei .....	590,1	598,7	+ 8,6
juni .....	500,1	544,8	+ 44,7
2e kwartaal .....	1.642,9	1.794,2	+ 151,3
Totaal eerste halfjaar	3.233,8	3.402,0	+ 168,2

Uit dit cijferoverzicht blijkt, dat het jaar 1963 als gevolg van de minder gunstige produktieresultaten, die in januari in vergelijking tot de eerste maand van 1962 werden geboekt, al direct slecht van start is gegaan. In die maand bleef de produktie zelfs nog onder het half miljard. Een maandelijks produktie van ten minste f. 0,5 mrd. is in de tegenwoordige tijd normaal. In de andere maanden is de produktie boven deze grens uitgekomen, waarbij nog is op te merken, dat in april met ruim f. 0,6 mrd. een bijzonder fraai produktieresultaat kon worden genoteerd. Merkwaardig is dan weer de sterke terugval in mei.

Voor elk van de drie hoofdbanches kapitaal-, rente- en volksverzekeringen zijn de afzonderlijke produktiecijfers in tabel 2 verwerkt. Deze cijfers tonen, dat er in tegenstelling tot 1962 in de eerste helft van 1963 een verschuiving naar de categorie van kapitaalverzekeringen heeft plaats gevonden. Bij de renteverzekering is de produktie op hetzelfde niveau blijven staan als verleden jaar. Dit eerste halfjaar f. 1.647 mln., vorig jaar f. 1.642 mln. Het gevolg hiervan is dat relatief gezien het aandeel van de renteverzekering in de totale produktie is teruggelopen en wel van 50,8 pCt. in 1962 tot 48,4 pCt. in 1963. Het aandeel van de kapitaalverzekering is gestegen van 44,8 pCt. in 1962 tot 47,2 pCt. in 1963. Tegenover een produktie van f. 1.448 mln. in 1962 staat een produktie van f. 1.605 mln. in 1963. Verreweg het grootste gedeelte van het in het eerste halfjaar 1963 behaalde produktiesurplus van f. 168 mln. staat op naam

### Produktie.

De produktiecijfers zijn ontleend aan opgaven, die het C.B.S., op basis van door de maatschappijen ieder afzonderlijk verstrekte gegevens, maandelijks pleegt te publiceren. Zij tonen aan, dat in het eerste halfjaar 1963 bij de gezamenlijke binnen- en buitenlandse maatschappijen op het leven van hier te lande woonachtige personen tot een bedrag aan nieuwe verzekeringen is tot stand gekomen, hetwelk f. 168,2 mln. hoger is geweest dan in de vergelijkbare periode van het vorige jaar. Er is in de maanden januari tot en met juni 1963 voor f. 3.402 mln. aan nieuwe individuele en collectieve verzekeringen afgesloten tegen f. 3.233,8 mln. in dezelfde tijd in 1962.

Medio 1962 werd ten opzichte van de situatie op het overeenkomstige tijdstip een jaar vroeger een produktiesurplus van f. 321,5 mln. geboekt, zodat in 1963 de toeneming bij die van vorig jaar met ruim f. 150 mln. is achtergebleven. Deze verminderde toeneming vinden wij uiteraard ook weerspiegeld in de percentages, die het groeitempo registreren. Verleden jaar was er halverwege 1962 sprake van een stijgingspercentage van ruim 11, dit jaar is de groei beperkt gebleven tot 5,2 pCt., minder dan de helft van vorig jaar tezelfder tijd.

De produktieresultaten uit het eerste kwartaal bleven beneden de verwachting en deden vermoeden, dat de verlangzaming in het groeitempo een nog verdere vertraging zou ondergaan. Aan het einde van de eerste kwartaalperiode lag de produktie met f. 1.608 mln. slechts f. 17 mln. boven die van 1962 (eerste kwartaal), zodat van enige vooruitgang nauwelijks gesproken kon worden. In het tweede kwartaal trad echter een duidelijk herstel in, overigens zonder dat daarvoor een aanwijsbare oorzaak aan te geven is. De produktie in het tweede kwartaal ten bedrage van f. 1.794,2 mln. overtrof die van het voorafgaande jaar in hetzelfde tijdvak, toen zij een bedrag van f. 1.642,9 mln. vertegenwoordigde, met f. 151,3 mln. Dit betekende ten opzichte van de eerste driemaandelijks periode een aanzienlijke tempoverhoging, nl. van 1,5 pCt. tot 9,2 pCt.,



van de kapitaalverzekering, in welke branche de bruto-voortgang f. 157 mln. heeft bedragen. De productiecijfers van kapitaal- en renteverzekering ontlopen elkaar ditmaal niet veel, zulks in tegenstelling tot verleden jaar in de eerste zesmaandelijke periode.

Ook bij de volksverzekering hebben de productiecijfers zich in opwaartse lijn bewogen. De productie is becijferd op f. 150,2 mln. tegen f. 144,5 mln. vorig jaar, neerkomende op een voortgang van f. 5,7 mln. Evenals een jaar eerder participeerde de volksverzekering met 4,4 pCt. in het produktietotaal.

TABEL 2. *Productie per branche*  
(eerste halfjaar)  
BINNENLAND

Branche	1962	1963	verschil 1963 t.o.v. 1962	1962	1963
	(in miljoenen gulden)			(in procenten van het totaal)	
kapitaalverzekering .....	1.447,8	1.604,7	+ 156,9	44,8	47,2
rente-verzekering .....	1.641,5	1.647,1	+ 5,6	50,8	48,4
volksverzekering .....	144,5	150,2	+ 5,7	4,4	4,4
totaal .....	3.233,8	3.402,0	+ 168,2	100	100

Op het leven van in het buitenland gevestigde personen kwam volgens gegevens van het C.B.S. in de eerste zes maanden van dit jaar voor een bedrag van f. 189,2 mln. aan nieuwe verzekeringen tot stand of f. 8 mln. (v.j. f. 14,5 mln.) meer dan in de overeenkomstige tijd verleden jaar. Tabel 3 geeft een gedetailleerd beeld van de productie-buitenland eerste helft 1962 resp. 1963, waaruit duidelijk de grote voorkeur, welke men in het buitenland aan de kapitaalverzekering geeft, naar voren springt.

TABEL 3. *Productiebeloop eerste halfjaar 1962-1963*  
(in miljoenen gulden)  
BUITENLAND

Branche	1962	1963	verschil 1963 t.o.v. 1962
kapitaalverzekering .....	153,3	166,7	+ 13,4
rente-verzekering .....	18,7	15,3	- 3,4
volksverzekering .....	9,2	7,2	- 2,0
totaal .....	181,2	189,2	+ 8,0

#### Premie-ontvangsten.

In het eerste halfjaar werd voor een bedrag van f. 617 mln. of f. 33,5 mln. meer dan in de overeenkomstige tijd van 1962 aan premien en koopsommen door de verzekerden bij de maatschappijen gestort. Dat jaarlijks een ontelbaar aantal grote en kleine premiebedragen naar het levensverzekeringbedrijf vloeit, is primair van betekenis voor degenen, die deze premien van hun inkomens afzonderen voor risicodekking en besparing op lange termijn ter versterking van de individuele inkomenspositie in een toekomstige levensperiode. Een gedeelte van de omvangrijke geldstroom, die deze premien vormen, is bestemd om de verzekerde uitkeringen te financieren, maar een groot deel komt via de levensverzekeringmaatschappijen terecht bij kapitaalbehoevende bedrijven, ondernemingen, instellingen en personen. Door de op dit punt door de levensverzekeringmaatschappijen te ontwikkelen beleggingsactiviteiten krijgt de premie, die voor een levensverzekering wordt betaald, tevens een rol te spelen in de financiering van projecten, die voor de welvaart van belang zijn.



TABEL 4. *Premie-ontvangsten<sup>a)</sup>*  
(in miljoenen gulden)

Jaar	Premie-inkomen eerste halfjaar	Stijging t.o.v. een jaar eerder
1959 .....	432,0	17,8
1960 .....	476,6	44,6
1961 .....	500,8	25,8
1962 .....	573,6	72,8
1963 .....	617,1	33,5

a) Uitsluitend op hier te lande van kracht zijnde polissen.

#### Uitkeringen.

De maatschappijen hebben in het eerste halfjaar 1963 aan de daarop rechthebbenden in totaal een bedrag van f. 185,1 mln. ten goede doen komen, d.i. f. 23,6 mln. meer dan in de vergelijkbare periode van 1962. Op de expiratie-data van de daarvoor in aanmerking komende polissen kwam f. 13,5 mln. meer beschikbaar dan vorig jaar.

Op grond van overlijden van verzekerden hebben de maatschappijen in de vorm van kapitaal f. 33,5 mln. of f. 5,1 mln. meer uitbetaald, terwijl de pensioen- en rente-uitkeringen een bedrag van f. 77,5 mln. tegen f. 72,5 mln. vorig jaar vertegenwoordigden. Tabel 5 geeft weer hoe de uitkeringen zowel in absolute cijfers als procentueel over de drie categorieën zijn verdeeld.

TABEL 5.

#### Uitkeringen aan polishouders en begunstigen

Uitkeringen eerste halfjaar	1962		1963	
	in mln. gld.	in pCt.	in mln. gld.	in pCt.
wegens overlijden .....	28,4	17,6	33,5	18,1
op de afloopdata .....	60,6	37,5	74,1	40,0
aan diverse renten .....	72,5	44,9	77,5	41,9
totaal .....	161,5	100	185,1	100

Het aantal polissen, waarvan de verzekerde bedragen reeds binnen 2 jaar na het tot stand komen van verzekeringsovereenkomsten door overlijden van de betrokken verzekerden opeisbaar werden, beliep in de eerste helft van dit jaar 1.816 (in dezelfde tijd vorig jaar was dit aantal 1.853). Aan deze reeds zo spoedig na afsluiten tot uitkering gekomen polissen kan een uitkeringswaarde van f. 3.760.382 worden toegekend. Op deze polissen werd aan premien

ontvangen f. 222.651. Er moet uit hoofde van deze polissen 17 maal zoveel worden uitgekeerd als er aan premieën is binnengekomen. Tabel 6 verschaft hieromtrent cijfers over de afgelopen vijf jaar.

TABEL 6.

Door overlijden binnen twee jaar vervallen polissen

Eerste helft van:	Aantal polissen	Premie-ontvangst in guldens	Uitkeringen in guldens
1959 .....	2.103	169.761	3.010.808
1960 .....	1.987	206.817	2.209.980
1961 .....	1.820	223.021	3.033.658
1962 .....	1.853	282.288	4.187.734
1963 .....	1.816	222.651	3.760.382

### Beleggingen.

De gezamenlijke beleggingen van de Nederlandse levensverzekeringmaatschappijen vertegenwoordigden aan het einde van 1962 een waarde van f. 9,9 mrd. Door een netto-voortuitgang van ongeveer f. 0,5 mrd. is het belegde vermogen in de tijd van een half jaar tot f. 10,4 mrd. gestegen, over de verschillende beleggingsobjecten te verdelen als volgt:

TABEL 7.

Belegd kapitaal

	Balanswaarde		Stijging resp. daling.	In procenten	
	per 31-12-62	per 30-6-63		per 31-12-62	per 30-6-63
	(in mln. gld.)				
Vaste eigendommen .....	732,6	790,81	+ 58,2	7,4	7,6
Hypotheke.....	2.437,2	2.604,4	+167,2	24,5	25,0
Effecten .....	802,1	870,2	+ 68,1	8,0	8,4
Leningen op schuldbekentenis Insch. Grootboek en Schuld- reg. ....	4.927,3	5.123,0	+195,7	49,5	49,2
Polisbeleggingen .....	644,2	671,0	+ 26,8	6,5	6,4
Overige beleggingen .....	86,9	85,1	- 1,8	0,9	0,8
Totaal .....	322,0	274,2	- 47,7	3,2	2,6
Totaal .....	9.952,2	10.418,7	+466,5	100	100

De onderhandse lening maakt met meer dan f. 5 mrd. bijna de helft van het beleggingstotaal uit. Hiervan had f. 2,3 mrd. betrekking op leningen aan de overheid, waarvan 60 à 70 pCt. gediend heeft ter financiering van de woningbouw.

In de woningbouw worden ook langs andere wegen belangrijke bedragen belegd. Het bezit aan vaste eigendommen van de maatschappijen ad f. 791 mln. heeft voor het grootste deel op woon- en winkelhuizen betrekking, terwijl ook van de tweede voornaamste beleggingspost, de hypothecaire geldleningen — per 30 juni jl. f. 2,6 mrd. of 25 pCt. van alle beleggingen — een zeer groot deel bestemd was om de bouw van woningen te financieren.

In de na-oorlogse tijd zijn de levensverzekeringmaatschappijen ook tot het verstrekken van financieringsmiddelen aan het particuliere bedrijfsleven overgegaan. Op dit terrein neemt de onderhandse lening eveneens een vooraanstaande plaats in. Van het totaal aan onderhandse leningen per 30 juni jl. had f. 1,5 mrd. betrekking op leningen aan het bedrijfsleven. De totale beleggingen in het bedrijfsleven zijn echter hoger, aangezien hier ook andere beleggingsvormen worden toegepast. Onderhandse en hypothecaire geldleningen hebben tezamen bijna  $\frac{3}{4}$  gedeelte van alle activa op hun naam staan.

In een rede, onlangs uitgesproken door de Minister van Financiën, Prof. Dr. H. J. Witteveen, ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de Nederlandse Vereniging ter Bevordering van het Levensverzekeringwezen (N.V.B.L.) heeft de Minister naar voren gebracht dat het levensverzekeringbedrijf een wezenlijke bijdrage heeft geleverd tot een evenwichtige economische groei van ons land. Hij voegde daaraan toe, dat nu wij met deze groei in een stroom-

versnelling terecht zijn gekomen, het levensverzekeringbedrijf in de nieuwe situatie opnieuw een belangrijke functie heeft te vervullen, omdat een vergroting van de besparingen een effectief werkende tegenkracht kan vormen. In dit verband dient nog als verheugend symptoom vermeld te worden, dat medio oktober 1963 het totale in Nederland verzekerde bedrag de f. 50 mrd. heeft overschreden. Het gemiddeld verzekerde bedrag per hoofd van de bevolking ligt thans niet ver van de f. 4.200. Tien jaar geleden bedroeg dit gemiddelde nog slechts f. 1.700.

Rotterdam.

J. B. BOOIJ.

## De Nederlandse veredeling en de „marathon”

Men schrijft ons:

Een ieder die belangstelling heeft voor de Nederlandse landbouw zal verheugd zijn geweest met het initiatief van de Europese Beweging in Nederland om „Nederlands positie in het Europese landbouwbeleid” tot onderwerp van een conferentie te kiezen. De belangstelling voor deze goed georganiseerde bijeenkomst in de Stadsgehoorzaal te Leiden op 14 december jl. was dan ook verblijvend groot. Het onderwerp van deze dag werd ingeleid door Minister Biesheuvel, vervolgens was er gelegenheid tot het stellen van vragen aan een forum onder leiding van Prof. Kuin. De leden van het forum waren de heren Knottnerus, Lardinois, Vredeling en Wijnmalen. Na de lunch was het woord aan Dr. Mansholt, ingeleid als de „Europese” minister van landbouw.

Het is vrijwel onmogelijk in het kort een volledig overzicht te geven van deze conferentiedag. Daarom zal worden volstaan met een korte schets van het in de voormiddag besprokene en enkele commentariërende opmerkingen.

Minister Biesheuvel schetste de ontwikkeling van de E.E.G. en stelde vast dat op een aantal gebieden de ontwikkeling in de E.E.G. wel halverwege is maar dat in het bijzonder voor de landbouw, dit punt nog niet is bereikt. Eerst moet nu binnen de Zes overeenstemming worden bereikt over de 3 op tafel liggende verordeningen voor rundvlees, zuivel en rijst. Daarnaast moet vooral gestreefd worden naar een gemeenschappelijke regeling voor de graanprijs, het agrarisch structuurbeleid en de financiering hiervan, en de mogelijkheid deze aan een parlementaire controle te onderwerpen. Hij eindigde met vast te stellen dat er een politieke wil moest zijn om te slagen en dat een langzaamaanactie zoals sommigen in verband met de afbraak van de onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk voorstaan, onwezenlijk en gevaarlijk is. De Minister van Landbouw stelde heel duidelijk dat het hier niet alleen om het boerenbelang gaat maar dat ook de belangen van handel, industrie en verbruikers in het geding zijn. (Wat jammer dat hij even later tijdens de forumdiscussie landbouw en industrie op nogal geëmotioneerde wijze tegenover elkaar plaatste door een vergelijking te trekken tussen de „winstmarges” van beide bedrijfstakken. Of dat nu zo eenvoudig is?).

Een door het forum zeer uitvoerig behandelde vraag luidde: „Wat gebeurt er in de E.E.G. met de Nederlandse veredelingslandbouw en -industrie als de graanprijzen op hetzelfde niveau komen en in Nederland als tekortgebied hoger worden dan elders?”

Alle stokpaardjes kwamen hierbij weer van stal. Ir. Knottnerus was niet erg pessimistisch en wel om de volgende redenen. In de eerste plaats zouden de graanprijverschillen

**Invloed van de revaluatie van 1961 op invoer- en uitvoerprijzen**

veel kleiner zijn dan vroeger en dus minder ten nadele van Nederland werken dan eertijds vóór ons. Bovendien is Nederland in een voordelige positie vanwege zijn centrale ligging en ook zou een blijvende importbehoefte aan graan Nederland niet een hoger prijspeil bezorgen dan elders. Ir. Vredeling was het hier wel mee eens en vertrouwde bovendien op de know-how van onze veredelingslandbouw.

De hierop volgende benadering van de heer Lardinois was veel genuanceerder. Hij maakte namelijk een onderscheid tussen de drie sectoren varkensvlees, eieren en gevogelte. Bij alle drie is er de keus tussen het gebruik van goedkopere voedergranen plus transport van het eindprodukt, dan wel het produceren in de nabijheid van bevolkingsconcentraties, d.w.z. in gebieden met hogere graanprijzen, zoals straks bijv. Nederland. De keuze wordt ten dele bepaald door de conversiefactor (hoeveelheid graan nodig voor 1 kg vlees of eieren).

Productie van varkensvlees en eieren vereist meer graan per kg eindprodukt dan de productie van pluimveevlees, hetgeen betekent dat eerstgenoemde producties misschien goedkoper in gebieden met een lagere graanprijs kunnen geschieden. Voor een verschuiving van de varkensteelt uit Nederland naar de graangebieden in de E.E.G. behoeft men, aldus nog steeds Lardinois, echter niet zulk een angst te hebben omdat hiervoor in deze graangebieden grote investeringen zouden moeten worden gedaan in de vorm van slachterijen, vleeswarenfabrieken enz. Veel gemakkelijker zou daarentegen de productie van eieren zich naar elders kunnen verplaatsen. Hier levert de kip immers het eindprodukt af, van een verdere verwerking is nauwelijks sprake en industriële investeringen behoeven haast niet te worden gedaan.

Dr. Mansholt ontkende dat deze verschuivingen zouden worden teweeggebracht door de prijsaanpassing van de granen. Juist de huidige situatie bevordert concurrentievervalsing. Is er eenmaal één graanprijs dan is hiervan geen sprake meer. Verschuivingen die dan optreden zijn slechts toe te juichen omdat zij leiden tot een optimale arbeidsverdeling, nl. productie in die gebieden die daartoe het meest geschikt zijn.

Commentariërend kunnen wij stellen dat het bovenstaande betoog van Lardinois in grote lijnen ongetwijfeld juist is. Men zou kunnen volstaan met de conclusie dat er ten behoeve van de Nederlandse veredelingslandbouw en -industrie, meer onderzoek zal moeten worden gedaan naar de vooruitzichten van deze bedrijfstakken in ons land. Dit onderzoek zal zich moeten richten op de gehele structuur van de bedrijfstak, van mengvoerproducent tot de consument van veredelingsproducten. Men zal dan ook terdege moeten letten op de structuurregelingen in de E.E.G. Het met gemeenschapsgelden bouwen van varkensslachterijen zou bijv. wel eens een streep door het betoog van de heer Lardinois kunnen halen.

Er zijn echter meer factoren dan de hier genoemde en ook daar zal het onderzoek zich op moeten richten. Wij doelen hier op de menselijke factor. Prof. Kuin stelde tijdens de discussie dat het lang niet zeker is dat de arbeiderslonen in de E.E.G. overal gelijk zullen worden. Wij achten het dan ook logisch dat de inkomensaanspraken van de zelfstandige agrarische producenten regionaal verschillend zullen blijven. De veredeling zou zich daarom wel eens kunnen verplaatsen naar de gebieden waar deze inkomensaanspraken het laagst zijn. Men kan nauwelijks aannemen dat Nederland als zulk een gebied te beschouwen is. Daarin zou voor de veredeling wel eens het werkelijke gevaar kunnen schuilen!

Naar aanleiding van het artikel van de heer H.O.C.R. Ruding in „E.-S.B.” van 20 november jl., waarin de invloed van de revaluatie in 1961 op de Nederlandse in- en uitvoerprijzen wordt onderzocht, zou ik gaarne de volgende vragen aan de geachte schrijver willen stellen.

1. Is het hem niet opgevallen, dat in het door hem geciteerde jaarverslag van De Nederlandsche Bank hierover op blz. 11 het volgende is gezegd: „Dat het prijsniveau inderdaad de invloed van de revaluatie onderging, blijkt uit het feit dat Nederland het enige land was waar in de loop van 1961 het indexcijfer van de groot-handelsprijzen een daling vertoonde”?

2. Neemt hij aan, dat alle buitenlandse en wereldmarktprijzen zich aan de correctie van de Nederlandse guldenkoers hebben aangepast?

3. Is het schrijver niet bekend, dat op het zelfde moment, dat een wijziging in de wisselkoers is ingegaan, de douane de factuurbedragen in vreemde valuta (globaal de helft van alle transacties wordt gefactureerd in vreemde valuta) omrekent tegen de herziene wisselkoers?

4. Is het hem ontgaan, dat de Nederlandse in- en uitvoerprijzen volgens het C.B.S. van februari 1961 tot april 1961 beide plotseling zijn gedaald, terwijl die van de andere Westeuropese landen constant zijn gebleven?

5. Realiseert schrijver zich in dit verband dat het C.B.S. niet uitgaat van een steekproef van 30 waarnemingen, doch van een bewuste keuze van 1.500 posten, waarbij eenzelfde aantal posten wordt weggelaten omdat de desbetreffende „unit-values” statistisch onbruikbaar zijn?

6. Heeft schrijver geen kennis genomen van de beschouwingen over de invloed van de revaluatie op de de Nederlandse in- en uitvoerprijzen in het Centraal Economisch Plan 1962?

Leidschendam.

F. J. CLAVAUX.

**NASCHRIFT**

Het is in het licht van de vragen van de heer Clavaux dienstig in het kort methode en conclusie van het artikel te herhalen. Daar een globaal (d.w.z. betrekking hebbend op onze *totale* handel) onderzoek naar de invloed van de revaluatie van maart 1961 op de invoer- en uitvoerprijzen weinig bevredigend is, heb ik een andere methode geprobeerd. Deze gaat uit van de veronderstelling, dat de prijzen, in guldens, van onze invoer uit West-Duitsland na de revaluatie of meer stijgen of minder dalen dan de prijzen van onze invoer uit de rest van de wereld. Hetzelfde geldt voor de uitvoer. Met behulp van een a-selecte steekproef is vervolgens een klein onderzoek gedaan, waaruit geen (positieve of negatieve) conclusie is te trekken. Er blijkt namelijk *niet*, dat de gevolgen van de revaluatie overeenkomstig de verwachtingen zijn geweest. Ik heb dus niet geschreven: er blijkt, dat de gevolgen *niet* overeenkomstig de verwachtingen zijn geweest. Wellicht was dit onderscheid voor sommigen te subtiel.

Zeker na het bovenstaande is de strekking van de vragen van de heer Clavaux grotendeels onduidelijk en irrelevant.

De exacte beantwoording van de zes vragen kan kort zijn. *Ad 1:* Dit is mij opgevallen. *Ad 2:* Dit neem ik niet aan. *Ad 3:* Dit was mij in deze vorm niet bekend. *Ad 4:* Dit is mij niet ontgaan. *Ad 5:* Dit realiseer ik me. *Ad 6:* Daarvan had ik al kennisgenomen.

Hoewel deze beantwoording eigenlijk voldoende is, volgt hier nog een korte toelichting. *Ad 1*: Ik meen begrepen te hebben, dat de heer Clavaux wel een prijsverlagende invloed heeft geconstateerd na de revaluatie. Heeft de heer Clavaux echter kennisgenomen van een ander citaat uit het jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1961, blz. 35: „De groothandelsprijzen vertoonden ook in de meeste overige E.E.G.-landen een vrij stabiel verloop, evenals trouwens in de Verenigde Staten”? *Ad 3*: De opmerking van de heer Clavaux strookt gelukkig volledig met de veronderstelling in mijn artikel, dat er een discrepantie zou moeten ontstaan tussen de prijzen van onze invoer uit West-Duitsland en de prijzen van onze invoer uit de andere landen na de revaluatie (alle prijzen uitgedrukt in guldens). *Ad 4*: Het zal de heer Clavaux zeker niet ontgaan zijn, dat Dr. Holtrop op 6 november jl. heeft gesteld (zie „E.-S.B.” van 13 november 1963, blz. 1066-1067): „Onze invoerprijzen daalden (van 1952-1963) gemiddeld met wat meer dan 1,25 pCt. per jaar, de uitvoerprijzen met 0,75 pCt. . . .; de revaluatie was op deze cijfers nauwelijks van invloed”. Bovendien heb ik als vergelijking genomen niet maart-april 1961 maar januari 1962. Dit is o.a. gedaan, omdat het mogelijk is, dat vlak na de revaluatie invoer- resp. uitvoerprijzen een daling in guldens ondergingen, indien zij gefactureerd waren in buitenlandse valuta, maar dat enige tijd later de buitenlandse resp. binnenlandse exporteurs hun prijzen (in guldens) weer (dichter) naar het oude niveau brachten. Deze vertraging zou bijv. ontstaan kunnen zijn doordat men nog een bepaalde termijn gebonden was aan gecontracteerde prijzen. Ten slotte *ad 6*: Ongetwijfeld zal de heer Clavaux kennis hebben genomen van blz. 26 van het Centraal Economisch Plan 1962, waar staat: „Het gevolg van revaluatie is, dat het invoerprijspeil in guldens . . .  $4\frac{3}{4}\%$  lager wordt, onder de aannemelijke veronderstelling van een gelijkblijvend invoerprijspeil in buitenlandse valuta”. Deze theorie zou dus ook in de praktijk de bovenvermelde discrepantie tot gevolg moeten hebben.

Rotterdam.

H. O. C. R. RUDING.

## BOEKBESPREKINGEN

Gerald M. Meier: *International Trade and Development*. Harper & Row, New York and Evanston 1963, 208 blz., \$ 4,25.

De grote belangstelling voor de problematiek van de onderontwikkelde gebieden bestaat nog niet zo lang. Wij realiseren ons dat nauwelijks. Zij dateert eigenlijk van na 1952 toen, door de Marshall-hulp, Europa weer volledig op de been was en geen economische hulp meer nodig had en een zo grote welvaartstoename ervoer dat het zelf over hulpverlening kon gaan denken.

In die dagen hield Nurkse zijn bekende serie lezingen voor de Universiteit in Rio de Janeiro, die in 1953 werden uitgegeven onder de titel: „Capital formation in underdeveloped countries”. Dit boekje werd vooral in de jaren tussen 1952 en 1955 allerwegen veel gelezen omdat het probleem der onderontwikkelde gebieden hierin zo duidelijk en fris werd gesteld. Ongeveer te zelfder tijd hield Viner aan de Universiteit van Brazilië een serie lezingen over: „International trade and economic development”.

Bij Nurkse kon men op vele plaatsen twijfel vinden over de vraag of de conventionele wijsheden van de economische wetenschap, zoals deze in het westen was gegroeid, wel van

toepassing waren op onderontwikkelde gebieden. Bij de ruim zeventig-jarige Viner daarentegen stond alles nog geheel in het teken van de wijsheid van de klassieke economie.

Sindsdien heeft echter in een stroom van publikaties een „Umwertung aller Werte” plaats gevonden. Een ware stormloop op gevestigde opvattingen werd ingezet. Zo kwam er een herleving van de uitbuitingstheorie: de onderontwikkelde gebieden waren — aldus deze visie — altijd door het westen van hun welvaart gedraineerd geweest. Nauw daarmee verwant waren de beschouwingen die zowel theoretisch als statistisch trachtten aan te tonen dat de onderontwikkelde gebieden aan een voortdurende ruilvoetverslechtering onderhevig zijn, hetgeen mede hun economische moeilijkheden zou verklaren.

Een geheel ander, niet minder revolutionair, thema was dat inflatie juist voor onderontwikkelde gebieden vele voordelen zou hebben. Ook met de vrijhandelstheorieën werd soms nogal drastisch afgerekend. Onderontwikkelde gebieden hebben protectie nodig, aldus de nieuwe beschouwingen en wel op grond van velerlei overwegingen, zoals o.a. de volgende: a. zij kennen vaak verborgen werkloosheid; b. de prijsstructuur is vervalst; c. een beschermde industrie geeft „externe” voordelen aan andere industrieën, aan het transportapparaat e.d.; d. handel geeft geen dynamiek, doch industrialisatie geeft een dynamische opwaartse „stoot”. Industrialisatie is dan ook belangrijker dan internationale handel.

Deze beschouwingen kwamen grotendeels uit de koker van westerse economen (Myrdal, Lewis, Myint, Hirschmann, Hagen, Prebisch e.a.). Zij werden haastig overgenomen door jonge economen uit onderontwikkelde gebieden op zoek naar eenvoudige recepten voor de economische ontwikkeling in hun land en niet geheel afkerig van enig wetenschappelijk beschuldigingsmateriaal tegen het westen.

Tegen de hierboven geschetste achtergrond moet men de publikatie van Meier zien. In het boekje van Meier vindt men eigenlijk een overzichtelijke samenvatting van alles wat er (vooral) in de afgelopen tien jaar over internationale handel en economische ontwikkeling is gepubliceerd. Het voordeel en de grote verdienste van deze beschouwing is de evenwichtige en vooral ook de kritische wijze waarop Meier de overvloed aan literatuur heeft samengevat. Het is nogal overdreven om, zoals de flap stelt, dit boekje te zien als „The first full treatment of development problems in the setting of the world-economy”. Het geeft echter wel een duidelijk beeld van de vergankelijkheid van vele haastig opgekomen beschouwingen die zichzelf in een zo korte periode als een decennium niet blijvend konden handhaven.

Het boekje gaat ook uitvoerig in op wat de Engelsen „pure theory” noemen. Wie niet geïnteresseerd is in abstracte theorie kan deze bladzijden (ongeveer de helft) rustig overslaan. Zij geven ook verder niets nieuws. De overige bladzijden zullen desondanks echter aan diegenen die niet thuis zijn in het Jeruzalem van de moderne economie vele moeilijkheden geven omdat toch een nogal uitgebreide kennis hiervan wordt voorondersteld. Wie echter niet precies weet wat zich in het afgelopen decennium rond de hierboven genoemde probleemstelling heeft afgespeeld, vindt in het boekje van Meier een interessante geleed.

Leende.

J. WEMELSFELDER.

Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen. Band A, Supplement, 10: Naamloze Vennootschap. N.V. Uitgeversmaatschappij AE. E. Kluwer, Deventer 1963, f. 3,79.

In het Algemeen Gedeelte werden enige nieuwe hoofdstukken opgenomen, verband houdende met de jongste ontwikkelingen op het terrein der Naamloze Vennootschap.

Onder het hoofd „Hervorming van de onderneming en herziening van het vennootschapsrecht” wordt melding gemaakt van een zeker streven naar hervorming, onder meer betreffende „medezeggenschap van de werknemers” en ten aanzien van het commissariaat.

Gezien het feit dat de desiderata in vele gevallen niet vrij zijn van politieke tendenties wordt er in het kader van dit boek, dat het positieve recht bespreekt, niet te diep op ingegaan. Gewezen wordt echter op enkele publikaties op dit terrein, waarvan wij noemen de rapporten van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, de Prof. Mr. B. M. Teldersstichting („Open Ondernemerschap”) en de Commissie Hellema.

Onder de titel „Een Europese N.V.?” wordt aandacht besteed aan de oprichting van grote internationale vennootschappen (bijv. Eurofima en Eurochemie) en de internationaal privaatrechtelijke ontwikkeling te dien aanzien.

De in de laatste tijd veelvuldig voorkomende confiscaties en nationalisaties van bezittingen door vreemde overheden en de in Duitsland opgeld doende „Spaltungstheorie” werden besproken in een hoofdstuk „Confiscatie, nationalisatie, Spalt(ungs)theorie.

Voorts werd de literatuuropgave aangevuld en werden de meest recente publikaties in de tekst verwerkt.

Een waardevolle aanvulling.

Rotterdam.

Mr. F. J. BREVET.

## GELD- EN KAPITAALMARKT

### Geldmarkt.

Kalm en rustig als de laatste tijd het winterweer, is ook de situatie op de geldmarkt. Het saldo der handelsbanken, een geheel vrij tegoed, sinds er geen kasreserve meer behoeft te worden aangehouden, beweegt zich al enige weken boven de f. 200 mln. Dat op 3 december de callgeldrente tot het minimumpeil van 1 pCt. werd verlaagd wekt dan ook geen verwondering. Dat de banken zulk een ruim tegoed blijven aanhouden staat in verband met de eisen, die in de resterende weken van het jaar aan de kassen zullen worden gesteld. De Nederlandsche Bank zal ook een belangrijke steen bijdragen om aan deze eisen tegemoet te komen en zodoende een ordelijke marktontwikkeling te bevorderen, door zich bereid te verklaren schatkistpapier met teruglevering op 3 januari 1964 in stalling te nemen.

Uit de gecombineerde balanscijfers der handelsbanken over oktober komt aan het licht, dat de voor de ruimte op de markt bijzonder gunstige omstandigheden in deze maand zich in de buitenlandse uitzettingen hebben weerspiegeld. De uitzettingen op de open geldmarkten zijn in deze maanden nog gestegen, nl. met f. 132 mln. tot f. 2.057 mln. De beleggingen op de besloten markten, d.z. voornamelijk kredieten in guldens, zijn met f. 40 mln. slechts weinig teruggelopen. Overigens betreft het hier een voortgezette daling want ook september had lagere cijfers opgeleverd.

E.-S.B. 18-12-1963



### CENTRALE DIRECTIE VAN DE VOLKSHUISVESTING EN DE BOUWNIJVERHEID

Bij de afdeling Sociaal-Economisch Onderzoek te 's-Gravenhage kan worden geplaatst een

## WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

met academische opleiding in een der sociale of technische wetenschappen.

De taak zal in het bijzonder bestaan in onderzoek op het stuk van de woningbehoefte.

Ervaring met statistisch en demografisch onderzoek en stilistische vaardigheid gewenst.

Salaris volgens de rang van wetenschappelijk ambtenaar 1e klasse of wetenschappelijk hoofdamtenaar (salarisgrenzen  $\pm$  f 13.000,— tot  $\pm$  f 20.000,— per jaar, exclusief 4 pCt. vakantie-uitkering en huurcompensatie).

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 2-1582/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het Bureau Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.



## HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A<sup>o</sup> 1807

.... meer dan  
anderhalve eeuw  
levensverzekering

#### HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM G.

#### HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building

1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

De kredietverlening aan bedrijfsleven en particulieren is in oktober verder opgelopen, doch met een kleiner bedrag dan in september. De eerste zeer voorlopige berichten over november wijzen op een verdere matiging in de expansie.

#### Kapitaalmarkt.

Een tijd van stijgende rente verlengt doorgaans de periode, die men nodig heeft om tot kapitaalmarkttransacties te komen. Geldgevers stellen hogere eisen, doch geldnemers leggen zich in de regel hier niet onmiddellijk bij neer maar stellen zich teweer. Dit kan enige vertraging geven in het totstandkomen van de overeenkomsten, maar het is niet zeker of de hogere rente de vraag zal remmen. Het is mogelijk dat wat de publieke sector betreft in november deze overwegingen hebben gegolden want de private sector op dit terrein nam slechts f. 6,9 mln. aan obligatieleningen op en niet meer dan f. 3,8 mln. aandelen. Gelukkig voor de emissiebedrijven zorgde de laatste staatslening nog voor enig leven in de brouwerij.

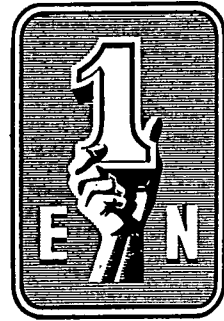
Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	6 dec. 1963	13 dec. 1963
Algemeen .....	345	401 — 346	395	392
Intern. concerns .....	464	560 — 463	553	548
Industrie .....	319	359 — 321	344	343
Scheepvaart .....	134	164 — 135	153	152
Banken .....	257	261 — 232	237	233
Handel enz. ....	150		163	163

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

#### Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum .....	f. 157	f. 176,40	f. 176,40
Phillips G.B. ....	f. 139	f. 153,20	f. 149,80
Unilever .....	f. 138,40	f. 141,50	f. 140
A.K.U. ....	401½	523½	527
Hoogovens, n.r.c. ....	558	568	551
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c. ....	723	771	767

(voor slot zie blz. 1196)

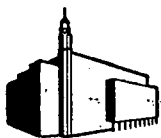


## EERSTE NEDERLANDSCHE

### PENSIOENREGELINGEN

### RISICO-HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN  
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE  
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL (070) 5143 51



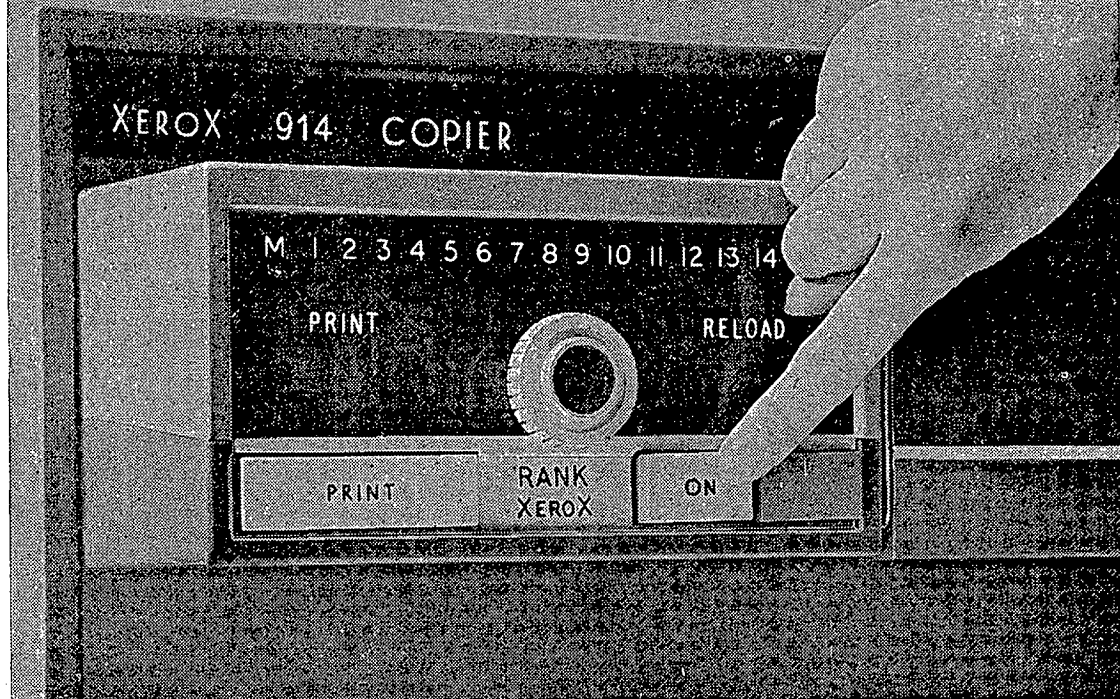
### GECONSOLIDEERDE MAANDSTAAT (IN GULDENS) PER 30 NOVEMBER 1963

30 - 11 - '63		Vorig jaar *		30 - 11 - '63		Vorig jaar *	
<b>DEBET</b>				<b>CREDIT</b>			
Kas, kassiers en daggeldleningen	f 81.196.710	f 154.129.151	Kapitaal	f 90.010.000	f 90.010.000		
Nederl. schatkistpapier	f 476.680.617	f 518.031.976	Reservefondsen	f 80.000.000	f 75.000.000		
Ander overheidspapier	f 82.733.661	f 65.833.066	Consolidatiereserve deelnemingen	f 16.725.000	f 15.254.000		
Wissels	f 59.944.251	f 50.290.584	Leningen opgenomen door dochterondernemingen	f 154.695.000	f 142.033.000		
Bankiers in binnen- en buitenland	f 312.544.370	f 330.173.518	A.B.-renteboekjes	f 350.859.181	f 286.947.226		
Effecten en syndicaten	f 161.784.518	f 122.959.434	Deposito's op termijn	f 616.830.765	f 539.874.706		
Prol. en voorsch. t/effecten	f 141.221.494	f 130.463.609	Crediteuren	f 1.518.433.773	f 1.453.971.108		
Debiteuren	f 1.596.561.941	f 1.334.846.245	Geaccepteerde wissels	f 35.071.566	f 30.012.474		
Deelnemingen (incl. voorsch.)	f 50.754.552	f 46.181.210	Door derden geaccepteerd	f 529.190	f 398.455		
Gebouwen	f 1	f 1	Overlopende saldi en andere rekeningen	f 100.267.640	f 119.407.825		
	f 2.963.422.115	f 2.752.908.794		f 2.963.422.115	f 2.752.908.794		

\* Voor de cijfers 1962 heeft een aanpassing plaatsgevonden aan de wijze van opstelling van de cijfers 1963.

# AMSTERDAMSCH E BANK

Een druk op de knop is voldoende

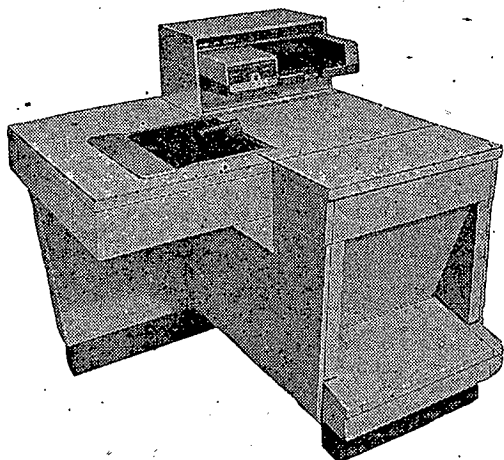


... en dat is nog maar één van de voordelen van het unieke, volautomatische kopieerapparaat: de **XEROX 914**

Voor het bedienen van de XEROX 914 is geen specialist nodig. Een meisje van 17 „kan de kopie doen“: het origineel op de glasplaat leggen, even „afstemmen“ op het gewenste aantal kopieën, een druk op de knop en ... de XEROX 914 doet de rest, schoon en droog.

En hier zijn de andere voordelen van de **XEROX 914**

- Geen investering (door het „BETAAL-PER-KOPIE“ systeem).
- Geen afval: elke kopie is direct goed.
- Kopieert alle kleuren.
- Elke kopie is een besparing.
- Gewoon papier is geschikt.



Wilt U meer details weten of, beter nog, wilt U de XEROX 914 „in actie“ zien? Stuur dan onderstaande bon ingevuld aan:

Hoofdkantoor RANK XEROX, Emmaplein 2, Amsterdam of bel 020-72 40 79

15-minuten-demonstraties op hoofdkantoor Amsterdam en kantoor Rotterdam (tijd.: Hilton Hotel, 010-144044).

Zend ons Uw uitgebreide documentatie

Stelt U zich met ons in verbinding voor een demonstratie

Naam: .....

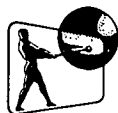
Adres: .....

Telefoon: .....

Handtekening .....

\*) Aanstrepen wat gewenst wordt.

ES 2



**RANK XEROX**

A DIVISION OF RANK PRECISION INDUSTRIES (HOLLAND) N.V.

# De Vereniging van Metaal-Industrieën (VMI)

en

## De Stichting Federatie Metaal- en Electrotechnische Industrie (FME)

beide te Den Haag,

roepen sollicitanten op voor de functie van

# SECRETARIS

van een aantal verenigingen van ondernemingen, werkzaam in bepaalde sectoren van de metaalindustrie. Deze verenigingen behartigen gemeenschappelijke belangen der leden op hun specifiek technisch-economisch gebied.

Deze secretaris is uiteraard belast met de voorbereiding en verslaggeving van vergaderingen. Hij heeft voorts, onder leiding van het bestuur, een belangrijke taak bij de ontwikkeling van initiatieven. Hij onderhoudt contacten met de leden, en met functionarissen van zusterverenigingen in binnen- en buitenland. Gezien de economische aspecten van de te behandelen onderwerpen is de meest gewenste opleiding die van

## ECONOMISCH DRS

dan wel MR IN DE RECHTEN met economische belangstelling

Leeftijd 30-45 jaar. Vereist zijn: tenminste enige jaren bedrijfservaring en bekendheid met de commerciële praktijk. Talenkennis, in het bijzonder van het Frans, is van groot belang. Salaris op industrieel niveau.

Brieven te richten aan Adviesbureau voor Bedrijfsorganisatie Dr D. Horrynga N.V., Frederik Hendriklaan 42, 's-Gravenhage.

Dr Horrynga is gemachtigd met geïnteresseerden die daartoe de wens te kennen geven, een onderhoud te hebben, alvorens hun brief aan de opdrachtgeefsters wordt doorgegeven. Referenties zullen niet worden ingewonnen dan na overleg met de betrokkene. Telefonische inlichtingen kunnen niet worden verstrekt.

(vervolg van blz. 1194)

	28 dec. 1962	6 dec. 1963	13 dec. 1963
Zwanenberg-Organon .....	909 <sup>3/4</sup>	918	906
Van Gelder Zn .....	244	222	221
Amsterdamsche Bank .....	390	372	365
Robeco .....	f. 208	f. 227	f. 226
New York.			
Dow Jones Industrials .....	652	760	760
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a) .....	4,24	4,66	4,79
Aand.: internationalen a) .....	3,20	.	3,16
lokalen a) .....	3,86	.	3,61
Disconto driemaands schatkist- papier .....	2	2	2 $\frac{1}{2}$

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

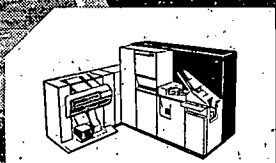
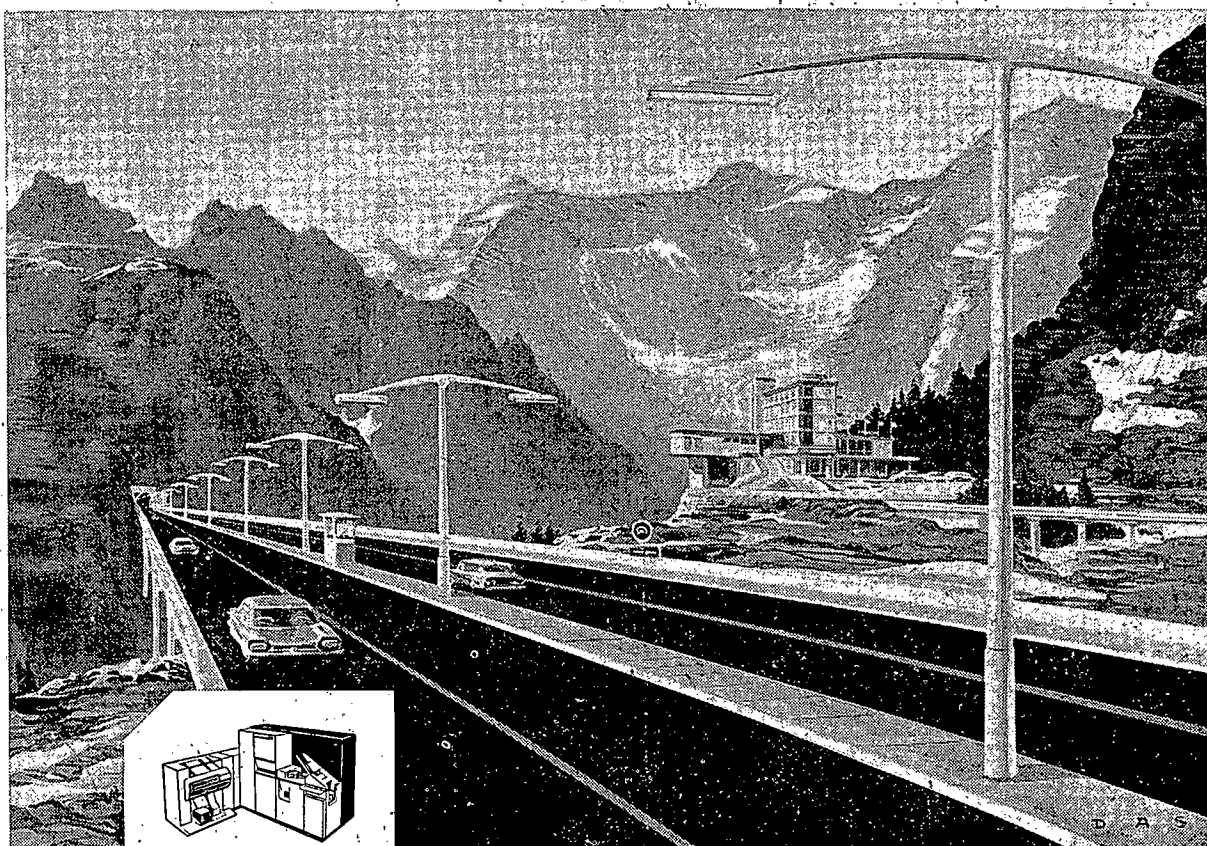
**Het** kostbaarste dat een tijdschrift  
bezit, is de onafhankelijkheid  
van de redactionele inhoud.

## Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam





gamma 10 compact.

**vooruitdenken,  
feilloos  
beslissen**

Strak door de bergen trekken wegenbouwkundigen een weg. Zij overspannen een dal met een brug en doorboren een berg met een tunnel. □ Zij bouwen een veilige strada voor reizende mensen. □ Bij de voorbereidende, technische berekeningen vervult Bull zijn dienende taak. □ Precies zo, dient Bull het bedrijfsleven. □ Gigantische concerns, maar ook middelgrote en kleine bedrijven danken een probleemloze administratie aan Bull-apparatuur.

## ***Bull* dient de vooruitgang**

- Bull*** dient het bedrijfsleven met informatieverwerkende apparatuur.
- Bull*** vervult een belangrijke taak in de hedendaagse economie.
- Bull*** biedt steeds uitkomst bij gecompliceerde problemen.
- Bull*** brengt de mogelijkheden van automatisering met een „alledaagse” vanzelfsprekendheid.

BULL NEDERLAND ADMINISTRATIE- EN STATISTIEKMACHINE MIJ. N.V. VLIEGTUIGSTRAAT 26 AMSTERDAM-W. TEL. (020) 18 65 55

***Bull***

Abonneert U op

## DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,  
Prof. A. M. de Jong,  
Prof. F. J. de Jong,  
Prof. P. B. Kreukniet,  
Prof. H. W. Lambers,  
Prof. J. Tinbergen,  
Prof. G. M. Verrijn Stuart,  
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN**  
TE HAARLEM

## Efficiency

bespoedigt  
Uw contacten  
met gegadigden

★

Indien  
Uw telefoonnummer  
in Uw annonce  
moet worden  
opgenomen,  
vermeld dan  
tevens het

**NETNUMMER**

## CO-OP NEDERLAND

vraagt voor haar hoofdkantoor te Rotterdam

### MEDEWERKER DIRECTIE - SECRETARIAAT

Voor deze functie worden hoge eisen gesteld aan intelligentie en algemene ontwikkeling, veelzijdige belangstelling en organisatorisch inzicht.

Daar te te benoemen functionaris tevens werkzaam zal zijn ten behoeve van de afdeling Public Relations zullen kandidaten mede over een goed stylistisch vermogen dienen te beschikken.

Hoewel een academische vorming geen vereiste is, gaat onze voorkeur uit naar een jonge econoom of jurist, zo mogelijk met enige ervaring op het gebied van secretariaats- en redactioneel werk.

Met de hand (niet met ballpoint) geschreven sollicitaties worden gaarne ingewacht bij CO-OP Nederland, afdeling Algemene Personeelszaken, Postbus 6008, Rotterdam, onder kenmerk SIPR.

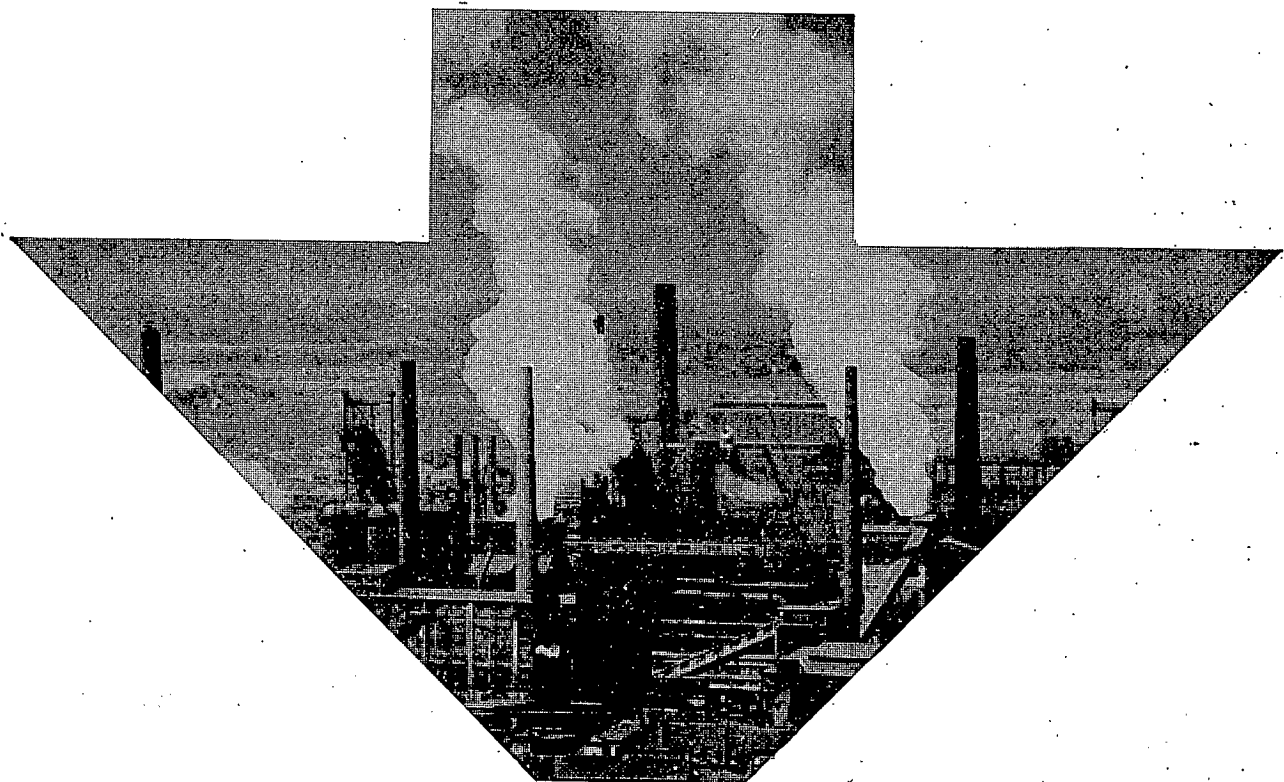


AGRARISCH-ECONOMISCH  
STUDIECENTRUM opgericht door  
enige vooraanstaande producenten,  
die hun afnemers in de agrarische  
sector vinden, zoekt een

## DIRECTEUR

Voor deze functie denkt men aan een jong econoom, die bij voorkeur reeds ervaring heeft opgedaan aangaande de commerciële problematiek in de agrarische sector. Tot zijn taak zal niet alleen het verzamelen van documentatie behoren, maar ook — op basis daarvan — het ontwikkelen van activiteiten op het gebied van voorlichting en opleiding van tussenhandelaren. Voor een zeer actieve en organisatorisch gerichte doctorandus in de economie of landbouwkundig ingenieur (economische richting) liggen hier goede mogelijkheden om deze functie zelfstandig inhoud en vorm te geven. Gezien het belang van de functie en de hoge eisen zal het aanvangssalaris — afhankelijk van leeftijd en ervaring — op omstreeks f 20.000,- gesteld kunnen worden.

Met de hand geschreven brieven met informatie over opleiding, praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto vóór 30 december a.s. aan het bureau van dit blad onder nummer E.-S.B. 51-1, Postbus 42, Schiedam.



# onstuimige bedrijvigheid

.....

heerst in het Ruhrgebied. De leveringen van steenkool worden niet door de mijnen afzonderlijk geadmistreerd en gefactureerd, maar door twee grote verkoopsyndicaten. Deze gebruiken hiervoor de Nederlandse elektronische reken- en administratiemachine

## ELX1

waaraan onder meer een snelle regeldrukker gekoppeld is. Binnenkort wordt er een tweede EL X1-installatie opgesteld.

heerst ook bij ELECTROLOGICA. Straks zal voor dergelijke taken ook de nieuwe, door ELECTROLOGICA ontwikkelde reken- en administratiemachine, die bijna 15 maal zo snel is als de EL X1 en over talrijke nieuwe faciliteiten beschikt, de tot de internationale topklasse behorende

## ELX8

ter beschikking staan. Ook aan deze nieuwe machine zullen vele in- en uitvoerapparaten, o.m. telecommunicatieapparatuur, magnetische bandapparatuur, snelle regeldrukkers enz. kunnen worden aangesloten.

# N.V. ELECTROLOGICA

Stadhoudersplantsoen 214, Den Haag, Postbus 207, tel. (070) 514641\*

# CENTRAAL BEHEER

## VERZEKERING EN DIENSTVERLENING

ten behoeve van het bedrijfsleven

### WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.  
collectieve invaliditeitsverzekering.

### BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

### MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

### VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

### PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

### VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

---

De bij Centraal Beheer aangesloten verenigingen werken op zuiver onderlinge grondslag.

Het lidmaatschap kan u een belangrijke besparing op de kosten opleveren.

**CENTRAAL BEHEER BELAST ZICH  
OOK MET DE ADMINISTRATIE VAN  
ONDERNEMINGSPENSIOENFONDSEN**

STELT U VOOR  
HET VERKRIJGEN  
VAN INLICHTINGEN  
IN VERBINDING MET:

**CENTRAAL**

**C.B.**

**BEHEER**

BOS EN LOMMER-  
PLANTSOEN 1,  
AMSTERDAM-W.  
TEL. 134971  
POSTBUS 8400

